

ทัศนคติของคนไทยต่อส้วมไร้เพศ : พื้นที่ (ไม่) ใหม่ว่าด้วยความเท่าเทียม¹ ธณดล เต๋พันธ์* และ รัชนิกร แซ่วัง

วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเทศไทย

Thai Attitudes Toward Gender-Neutral Toilets: A (Not) New Space for Equality

Thanadon Taephan* and Ratchaneekorn Sae-Wang

College of Innovation, Thammasat University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 18 August 2025

Revised 10 November 2025

Accepted 20 November 2025

คำสำคัญ

ส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ

ทัศนคติ

เพศสภาวะ

กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ

พื้นที่สาธารณะ/ปริณิณทลสาธารณะ

* Corresponding author

E-mail address:

tthanadon.t@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “ทัศนคติของคนไทยต่อส้วมไร้เพศ : พื้นที่ (ไม่) ใหม่ว่าด้วยความเท่าเทียม” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาทัศนคติของคนในสังคมไทยต่อส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ ด้วยการวิจัยแบบผสมผสาน จากการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ โดยผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ คือ ผู้หญิง ช่วงอายุ 18-29 ปี อาชีพพนักงานบริษัทภาคเอกชน หรือวิสาหกิจเพื่อสังคม การศึกษาระดับปริญญาตรี และนับถือศาสนาพุทธ เห็นด้วยต่อการมีส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ ในด้านความหลากหลายทางเพศ และด้านสังคม วัฒนธรรม และการรับรู้ แต่ไม่แน่ใจในปัจจัยเชิงกายภาพ และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง และภาคประชาชน พบว่ากลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยต่อปัจจัยด้านความหลากหลายทางเพศ และปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม และการรับรู้ โดยมีเงื่อนไขบางประการ และไม่แน่ใจในปัจจัยด้านกายภาพ จึงเสนอแนวทางการสร้าง ผ่านปัจจัยด้านกายภาพ ได้แก่ ความสะอาด ความปลอดภัย และความเป็นส่วนตัว รวมถึงเสนอแนวทางการจัดการอย่างประนีประนอม เพื่อนำมาปรับใช้ในบริบทของสังคมไทย ผ่านปัจจัยด้านความหลากหลายทางเพศ และปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม และการรับรู้ สู่การยอมรับ และเปิดกว้างต่อความแตกต่าง เฉกเช่น พื้นที่ย่านสร้างสรรค์ ที่มีความหลากหลายในมิติต่าง ๆ รวมถึงความหลากหลายเพศ จึงเสนอ “กรอบพัฒนา 3Ps เพื่อการนำส้วมไร้เพศไปใช้ในบริบทสังคมไทย” โดยเฉพาะพื้นที่การท่องเที่ยว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวที่อาจเป็นส่วนหนึ่งของเปลี่ยนแปลงทัศนคติของสังคมไทย จากการยอมรับความหลากหลายทางเพศอย่างเป็นปกติ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาการจัดการมรดกวัฒนธรรมและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง “ทัศนคติของคนไทยต่อส้วมไร้เพศ : พื้นที่ (ไม่) ใหม่ว่าด้วยความเท่าเทียม”

Keywords:

gender-neutral toilet,
attitude,
gender,
LGBTQIA+ cCommunity,
public space/public sphere

Abstract

A “Thai Attitudes toward Gender-Neutral Toilets: A (Not) New Space for Equality” investigates Thai society’s attitudes toward gender-neutral public toilets, by using a mixed-methods approach comprising questionnaires and in-depth interviews. The majority sample were women aged 18-29, employed in private sector or social enterprises, holding a bachelor’s degree, and Buddhist. They agreed with gender-neutral public toilets in gender diversity and socio-cultural factors, while uncertain about physical factors. The in-depth interviews with government agencies and civil society show common attitudes on gender diversity and socio-cultural and perceptual factors with conditions, while uncertain about physical factors. Therefore, the study proposes guidelines for health, safety, and privacy, along with compromise-based management for the Thai context. It aims to support greater acceptance and openness toward diversity like a creative city. This research introduces “3Ps Development Framework for Building Gender-Neutral Public Toilets,” particularly in tourism areas, and contributing to broader social change toward the normalization of gender diversity.

1. บทนำ

การเปิดรับ และการยอมรับ ความหลากหลายทางเพศ ของประเทศไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก อย่างเห็นได้ชัด จากสื่อกระแสหลัก ที่เริ่มจัดทำสื่อวาย (Yaoi; Y) หรือสื่อรักเพศเดียวกัน (Homosexuality) ตลอดจน การได้รับการยอมรับประเทศไทยในฐานะของ “จุดหมายปลายทางที่มีมิตรต่อกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ” (LGBTQIA+ Friendly) ซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ (LGBT Capital, 2018)

ขณะเดียวกัน กฎหมายของประเทศไทย ได้สะท้อนให้เห็นถึงการมีอยู่ และการยอมรับกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ผ่านการขึ้นอำนาจให้คนรักเพศเดียวกัน (Homosexual) สามารถจดทะเบียนสมรสได้ ทว่าในด้านสาธาณูปโภคยังขาดความเข้าใจถึงความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะห้องน้ำสาธารณะ ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบพื้นฐานทางโครงสร้างของสังคมที่สะท้อนถึงมาตรฐานสุขภาพ และความเป็นอยู่ ซึ่งการจัดสรรและการพัฒนาส้วมสาธารณะในประเทศไทย มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยกำหนดมาตรฐานเพื่อแก้ไขปัญหาสุขอนามัย ซึ่งถือเป็นการพัฒนาเพื่อสะท้อนความศิวิไลซ์ของสังคมไทย (กรมอนามัย, สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม, 2565)

อย่างไรก็ตาม ส้วมสาธารณะในประเทศไทยยังคงยึดรูปแบบการใช้งานแบบแยกเพศหญิง และชายตามแนวคิดดั้งเดิม จึงนำไปสู่ “ความไม่สามารถในการเข้าถึงส้วมสาธารณะของ ‘กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ’” (LGBTQIA+ Community) หรือการไม่สามารถเข้าถึงสุขอนามัยตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals; SDGs) ซึ่งอาจเป็นเพราะสังคมและรัฐยังคงยึดถือ ค่านิยมแบบ “บรรทัดฐานรักต่างเพศ” (Heteronormativity) ที่กำหนดหน้าที่ของมนุษย์บนพื้นฐานของความแตกต่างทางเพศ จากการแบ่งเพศเป็นสองขั้วตรงข้ามกัน (Gender Binary) หรือหญิงและชาย (Huffer, 2009) อันทำให้กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศมี “สถานะเป็นรอง” ซึ่งหมายถึง การเป็นกลุ่มชนชั้นล่าง หรือกลุ่มผู้ที่ถูกกดขี่ในโครงสร้างสังคมที่ไม่เท่าเทียม (Gramsci, 1971) โดยเป็นเหตุมาจากตัวตนและรสนิยมทางเพศที่ไม่อยู่ภายใต้กรอบค่านิยมของสังคม ตามขนบธรรมเนียมแบบรักต่างเพศ (Heterosexuality) หรือหญิงและชาย จึงทำให้กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศถูกทำให้กลายเป็นอื่น และกลายเป็น “เพศนอกขอบ” ซึ่งทำให้สังคมและรัฐมองข้าม ตลอดจนไม่นับรวมให้เป็นบุคคลที่ควรได้รับสิทธิขั้นพื้นฐาน (Amnesty International Thailand, ม.ป.ป.)

ด้วยกรอบคิดดังกล่าว ส่งผลให้กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศถูกจำกัดการใช้งานพื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะ “ความสามารถในการเข้าถึงส้วมสาธารณะ” เนื่องจากการแบ่งแยกทางเพศหญิงชาย ตลอดจนความกังวลต่อความปลอดภัยในการใช้งาน อันก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพทางกาย และอาจส่งผลต่อปัญหาสุขภาพจิต (THAIPUBLICA, 2561) ดังนั้น การมีพื้นที่สาธารณะที่รองรับความหลากหลายทางเพศ จะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเท่าเทียมในสังคม และเพิ่มความรู้สึกลดภัยให้กับกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งได้รับการสนับสนุนในหลายประเทศทั่วโลกอย่าง “แนวคิดส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ (Gender-Neutral Toilet)” ที่ไม่เพียงแต่เป็นพื้นที่ขั้วปลายสิ่งปฏิกูล แต่เป็นสัญลักษณ์ของการเคารพในสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์จากการนับรวมคนทุกเพศอย่างเสมอภาค (วนัญญ์ พุฒนาถ, 2567)

แม้แนวคิดส้วมสาธารณะแบบไร้เพศจะมีศักยภาพในการส่งเสริมความเท่าเทียม และความปลอดภัยสำหรับทุกเพศ แต่ในบริบทของประเทศไทยกลับพบว่า ยังมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนทั้งในแง่ของการเป็นสิ่งรองรับสิทธิมนุษยชนในการเข้าถึงสุขาภิบาล ไปจนถึงการดำรงชีวิตประจำวันของกลุ่มผู้มีหลากหลายทางเพศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายหรือกฎหมาย และทัศนคติต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ แต่ทัศนคติที่มีต่อแนวคิดส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ ยังคงเป็นประเด็นที่มีการถกเถียง (Argument) อันเปรียบเสมือนเป็นภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก (Dilemma) ซึ่งสมควรที่จะทำการศึกษา

บทความวิจัยนี้ จึงมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติของคนในสังคมไทยที่มีต่อส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ ตลอดจนเพื่อเสนอแนะแนวทางการปรับใช้บริบทของประเทศไทย บทความวิจัยนี้ จึงมีความสำคัญในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่สาธารณะที่อาจเป็นการเสริมสร้างการยอมรับในความหลากหลายและการส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ

2. ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ส้วมสาธารณะ (Public Toilet)

ส้วมสาธารณะ (Public Toilet) หมายถึง สถานที่สำหรับการขับถ่าย และระบบที่รองรับสิ่งปฏิกูลที่บริการในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งที่จัดเก็บค่าบริการและไม่จัดเก็บค่าบริการ โดยจะต้องมีลักษณะของการกักเก็บอุจจาระและปัสสาวะอย่างถูกต้อง เพื่อการป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรค ทั้งนี้ ส้วมสาธารณะยังเป็นสิ่งที่แสดงถึงมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนในการเข้าถึงความจำเป็นขั้นพื้นฐาน และแสดงถึงความศิวิไลซ์ (Civilize) ของภาพลักษณ์ในระดับองค์กร และระดับประเทศอีกด้วย (กรมอนามัย, สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม, 2565)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น วิถีชีวิตของคนไทยมีความผูกพันกับธรรมชาติ จึงทำให้ส้วมสาธารณะคือพื้นที่ธรรมชาติ และปล่อยให้ธรรมชาติกำจัดของเสียหรืออาจกล่าวได้ถึง วัจจุฎฐิ หรือห้องส้วมสำหรับพระสงฆ์ในสมัยโบราณ โดยปรากฏในพระวินัยปิฎก จุลวรรค มีเนื้อความที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดเกี่ยวกับที่สำหรับขับถ่ายไว้ ให้มีความเรียบร้อย (หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา, ม.ป.ป.) จึงกล่าวได้ว่า ส้วมในไทยแบ่งผู้ใช้งานด้วยเพศหรือสมณเพศที่อาจกล่าวได้ว่า สังคมไทยในอดีตมองส้วมสาธารณะผ่านการใช้งานเท่านั้น

ขณะเดียวกัน รัฐไทยได้รับแนวคิดสุขาภิบาลและส้วมสาธารณะจากโลกตะวันตกมาปรับใช้ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของความเป็นสังคมสมัยใหม่ ซึ่งเรียกว่า เวจสาธารณะที่สร้างตามพื้นที่ต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร ตามที่กำหนดไว้ในพระราชกำหนดสุขาภิบาลกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440 อันมีจุดมุ่งหมายในการรักษาความสะอาดที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมในการขับถ่ายผ่านการจัดระเบียบการใช้ชีวิตของรัฐ (มนฤทัย ไชยวิเศษ, 2542) ดังนั้น ส้วมสาธารณะจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงเพื่อยกระดับ

คุณภาพชีวิตของประชาชนและทำให้เป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในเมือง จากการเข้าสู่ยุคสมัยแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจอันสะท้อนถึงมุมมองของรัฐบาลไทยในอดีตที่มองข้ามสาธารณสุขในฐานะของสิ่งบ่งชี้ถึงระดับทางอารยธรรมของสังคมและการเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อสุขอนามัยที่ดีของคนในสังคม

รัฐไทยจึงพยายามปรับปรุงคุณภาพและเกณฑ์ของสิ่งแวดล้อมเพื่อยกระดับคุณภาพและพัฒนาสาธารณสุขให้ได้มาตรฐาน เพื่อไม่ให้แหล่งแพร่โรคติดต่อและเพื่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวชาติ จึงมุ่งเน้นการพัฒนาสาธารณสุขในประเทศไทยผ่านเกณฑ์มาตรฐานสาธารณสุขระดับประเทศ (HAS) ที่จะต้องบรรลุ 3 ประเด็น ได้แก่ ความสะอาด (Health) ความเพียงพอ (Accessibility) และความปลอดภัย (Safety) โดยจะต้องดำเนินการในองค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบ คือ โครงสร้าง การบริหารจัดการ และพฤติกรรมการใช้สว่ของประชาชน (กรมอนามัย, สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม, 2565) ซึ่งส่งผลให้สาธารณสุขในสังคมไทยมีการพัฒนาด้านสุขลักษณะ และการพัฒนาความสามารถในการใช้งาน รวมไปถึงการแยกเพศของห้องสิ่งแวดล้อมเพื่อความเพียงพอของหญิงและชาย

ทั้งนี้ จำนวนสาธารณสุขในไทย ยังถูกกำหนดภายใต้พระราชบัญญัติควบคุมอาคารจากกฎกระทรวง ฉบับที่ 63 (พ.ศ. 2551) โดยกำหนดให้ส้วมหญิงต้องมีจำนวนมากกว่าส้วมชาย เพื่อให้สอดคล้องกับสถิติประชากรศาสตร์ ประชากรและเคหะ ใน พ.ศ. 2560 ที่พบว่าประชากรหญิงมากกว่าชายตามหลักฐานในทะเบียนราษฎร แต่ในความเป็นจริงมักพบว่าสัดส่วนกลับมีจำนวนเท่ากัน (พฤกัทรทรงเที่ยง, 2562) จึงทำให้เห็นว่า ส้วมสาธารณะจำเป็นต้องเป็นพื้นที่ที่ครอบคลุมถึงความสามารถในการเข้าถึงทางเพศอย่างเท่าเทียม

จากกฎหมายหรือกฎควบคุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ต่างบังคับให้การออกแบบสิ่งแวดล้อมเป็นไปในลักษณะของการแยกเพศที่กลายเป็นเรื่องปกติ เนื่องด้วยเป็นรูปแบบของการสร้างเมืองที่มีมาอย่างยาวนาน จึงกลายเป็นความคุ้นเคยผ่านการแบ่งพื้นที่ออกเป็นหญิงชายที่ส่งผลให้กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศไม่สบายใจในการใช้งานพื้นที่สาธารณะ (พริมา พุกุลานนท์, 2564) โดยเฉพาะส้วมสาธารณะ เนื่องด้วยกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศมักประสบปัญหาอย่างมีนัยสำคัญทั้งด้านกายภาพและทัศนคติจากการใช้งานส้วมสาธารณะ เช่น ความไม่เป็นส่วนตัว การถูกปฏิเสธในการเข้าใช้ และการถูกถามถึงเพศกำเนิด (ศุทธา มั่นคง, 2564) ส่งผลให้ส้วมสาธารณะไทยกลายเป็นปัญหาที่กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศต้องเผชิญซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาความไม่สามารถเข้าถึงสุขาภิบาล

แม้ว่ารัฐไทยจะเริ่มใส่ใจกับความเท่าเทียมทางเพศมากขึ้น จาก “พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567” หรือ “กฎหมายสมรสเท่าเทียม” ที่มีผลบังคับใช้ใน พ.ศ. 2568 แต่ยังไม่มีการคำนึงถึงโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพเพื่อรองรับกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ เนื่องด้วยส้วมสาธารณะโดยทั่วไปไม่ว่าจะจัดการโดยภาครัฐหรือภาคเอกชนก็มักแบ่งออกเป็นหญิงและชาย อันอาจเป็นผลมาจากการกำหนดจำนวนและลักษณะของส้วมสาธารณะตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร จากกฎกระทรวง ฉบับที่ 63 (พ.ศ. 2551) อันทำให้เห็นว่า รัฐไทยมอง

สัณฐานวัฒนธรรมบนฐานความคิดกรอบทางเพศแบบสองขั้ว (Gender Binary) ซึ่งส่งผลให้เกิดความอึดอัดของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ตลอดจนผู้หญิงและผู้ชายที่ต้องใช้พื้นที่ร่วมกัน จึงนำมาสู่การศึกษาแนวคิดสัณฐานแบบไร้เพศ (Gender-Neutral Toilet) ในสังคมไทย

สัณฐานวัฒนธรรมแบบไร้เพศ ในประเทศไทยเริ่มปรากฏใน พ.ศ. 2561 โดยภาคการศึกษาที่คณะวิทยาการรับรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภายใต้ชื่อว่า “ห้องน้ำเสมอภาค (All Genders' Toilet)” (Like a Kid, 2561) และในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา อย่างโรงเรียนบุญวัฒนา ในจังหวัดนครราชสีมา โดยใช้ชื่อว่า “ห้องน้ำสีรุ้ง” ใน พ.ศ. 2567 (เรื่องเล่าเช้านี้, 2567) นอกจากนี้ ยังพบความพยายามของหน่วยงานรัฐที่เสนอให้จัดสร้างห้องสัณฐานเพื่อกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2566 ซึ่งพิจารณาร่วมกับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กระทรวงคมนาคม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงแรงงาน กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข (ปราณี หมิ่นแผงวารี, 2566)

ทั้งนี้ อาจเป็นผลจากทัศนคติของสังคมในอดีต ที่ให้ความสำคัญตามแนวคิดระบบเพศทวิลักษณ์ (Gender Binarism) จึงส่งผลให้สัณฐานปรากฏเพียงแบบแยกเพศ (ศุทธา มั่นคง และคณะ, 2564) แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ก็ส่งผลให้แนวทางสถาปัตยกรรมเริ่มเปลี่ยนแปลงตาม จากการทำความเข้าใจในความหลากหลายทางเพศสู่การเปลี่ยนแปลงแนวทางการออกแบบสัณฐานให้ทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างอิสระ โดยไม่กั้นแบ่งพื้นที่ให้เป็นของเพศใดเพศหนึ่งที่ครอบคลุมถึงรายละเอียดเล็ก ๆ อย่างการออกแบบสัญลักษณ์แบบไม่ระบุเพศ ตามแนวคิดการทำให้พื้นที่สาธารณะมีความเป็นเพศวิภาษ (Queering Public Space) ที่แสดงถึงการออกแบบพื้นที่สาธารณะอย่างคำนึงถึงความหลากหลายของผู้ใช้งาน เพื่อสร้างความรู้สึกปลอดภัยและป้องกันการถูกทำร้ายจากอคติ (จุฬารัตน์ ปาหาวาย, 2566) ซึ่งสอดคล้องกับ “แนวคิดอารยสถาปัตย์เพศวิภาษ (Queer Universal Design)” ที่พัฒนาจาก “แนวคิดอารยสถาปัตย์ (Universal Design)” ร่วมกับ “แนวคิดเพศวิภาษ (Queer Theory)” โดยเป็นการออกแบบสิ่งต่าง ๆ ให้ทุกเพศสามารถใช้งานร่วมกันได้และเข้าถึงได้อย่างไม่แบ่งแยก ด้วยเหตุแห่งอัตลักษณ์ทางเพศ (Gender Identities) (Myers & Crockett, 2012)

อย่างไรก็ตาม การไม่ปรากฏของสัณฐานแบบไร้เพศอย่างแพร่หลาย อาจเป็นผลมาจาก “ทัศนคติ” ซึ่งยังคงเป็นที่ถกเถียง โดยสามารถเห็นได้จากวิทยานิพนธ์ในรูปแบบการสื่อสารของนิสิต วิทยาลัยนวัตกรรมการสื่อสารสังคม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ หรือ “สุขาธิสิธ (Sukha Thesis)” ที่พยายามศึกษาและสื่อสารถึงความสามารถในการเข้าถึงสุขาภิบาลของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ โดยพบว่า สังคมหรือกลุ่มตัวอย่างให้การยอมรับสัณฐานที่อนุญาตให้เข้าใช้งานตามเพศสภาพ (SUKHA THESIS, 2564) อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตความคิดเห็นพบว่า มีความกังวลเรื่องความปลอดภัยและความสะอาด จึงเสนอว่า “การศึกษาเรื่องสัณฐานสำหรับผู้มีความหลากหลายทางเพศ” อาจต้องประกอบด้วย ความเข้าใจในความหลากหลายทางเพศ ความสะอาด และความปลอดภัย (“โซเซียลถกสนั่น “ห้องน้ำไม่แบ่งเพศ” เป็นไปได้ไหมในสังคมไทย,” 2567)

ทั้งนี้ เมื่อสังคมสาธารณะถือเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงระดับทางอารยธรรมของสังคม (The Level of Civilization of Societies) ที่สะท้อนถึงคุณภาพของโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตและสุขอนามัย ตลอดจนประสิทธิภาพของนักท่องเที่ยวที่มีการกำหนดมาตรฐานโดยภาครัฐ ทั้งความสะดวก ความสะดวก และความปลอดภัย ดังนั้น เมื่อรัฐไทยคืนอำนาจให้กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ และสังคมเริ่มยอมรับ ก็ควรที่จะมีการจัดการพื้นที่สาธารณะหรือส้วมสาธารณะให้รองรับการใช้งานอย่างไม่เลือกปฏิบัติ ด้วยเหตุแห่งอัตลักษณ์ทางเพศ

2.2 ส้วมสาธารณะแบบไร้เพศในบริบทสากล (Gender-Neutral Toilet in International Context)

ส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ (Gender-Neutral Toilet) เป็นแนวคิดภายใต้แนวคิดอารยสถาปัตย์ที่เกิดขึ้นจากการทำความเข้าใจในประเด็นของเพศภาวะและความหลากหลายทางเพศ (Gender Diversity) (Horsley, 2016) อันเกิดจากความพยายามในการขจัดอคติทางเพศในส้วมสาธารณะที่ส่งผลต่อกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศจากการที่พื้นที่สาธารณะรองรับเพียงแค่สองเพศตามแนวคิดระบบเพศทวิลักษณ์ (Gender Binarism) อันทำให้ส้วมสาธารณะมักเป็นแบบแยกเพศ ซึ่งสนับสนุนฐานคิดชายเป็นใหญ่ (Androcentrism) เพราะอคติทางเพศในปริบทสาธารณะ ซึ่งส่งผลให้เกิดการจับจ้องผู้ใช้งาน ว่ามีลักษณะทางกายภาพตามบรรทัดฐานทางเพศหรือไม่ ส่งผลให้เกิดแนวคิดส้วมไร้เพศ แต่ก็กังวลถึงความเสี่ยงต่าง ๆ เช่นกัน (Farajollahzadeh & Hu, 2021)

ส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ เป็นแนวคิดอารยสถาปัตย์ ซึ่งมุ่งเน้นประเด็นเพศภาวะ และความหลากหลายทางเพศ เพื่อมอบความปลอดภัยในการใช้งานพื้นที่สาธารณะของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ นอกจากนี้ ยังเป็นการเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมในการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะและสิทธิความเท่าเทียมในฐานะมนุษย์ของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ที่ต้องการพื้นที่สาธารณะหรือส้วมสาธารณะที่มีความปลอดภัยต่อกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะกลุ่มคนข้ามเพศ (Transgender Community) ที่มักถูกทำร้ายร่างกายในส้วมสาธารณะ (Horsley, 2016) ด้วยเหตุนี้ จึงพยายามผลักดันส้วมสาธารณะแบบไร้เพศให้แพร่หลายในสังคมวงกว้าง เพื่อปกป้องกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ทั้งร่างกายและจิตใจ

ทั้งนี้ การออกแบบและการสร้างส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ มักครอบคลุมมากกว่าประเด็นเรื่องเพศ เพื่อให้สามารถรวมไว้ซึ่งความหลากหลาย (Inclusivity) โดยจะนับรวมกลุ่มผู้พิการ ผู้สูงอายุ และเด็ก เพื่อให้ทุกคนสามารถใช้งานได้ จึงมักออกแบบในลักษณะอาณานิคม (Area) ในการใช้งานประโยชน์ต่าง ๆ อันเป็นกิจวัตรในส้วมสาธารณะ เช่น การเปลี่ยนผ้าอ้อม หรือผ้าอนามัย และการดูแล หรือการรอบุตรหลานระหว่างใช้งาน เป็นต้น (อรุณภูมิ อองกุลนะ, 2560) โดยจะมีส่วนกลางที่ใช้ร่วมกัน เช่น อ่างล้างมือ กระดาษ และที่นั่งรอ ซึ่งภายในจะแบ่งห้องส้วมสำหรับผู้ใช้งาน 1 คน ทั้งนี้ ก็มีการตั้งคำถามถึง ความปลอดภัยในการใช้งาน เช่น ความเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศ และความเป็นส่วนตัว (Carter, 2018)

นอกจากนี้ แนวคิดส่วมสาธารณะแบบไร้เพศยังช่วยแก้ปัญหาผู้ใช้งานในกลุ่มอื่น ๆ ผ่านการเป็นส่วมสาธารณะสำหรับผู้ใช้งานที่หลากหลาย (Multi-User) ที่อาจไม่กล้าใช้งานส่วมสาธารณะ เพราะนัยทางเพศที่แฝงอยู่ในลักษณะทางกายภาพของส่วมสาธารณะแบบแยกเพศ เช่น กลุ่มผู้ปกครอง หรือผู้ดูแลเด็กที่มีเพศแตกต่างกัน ตลอดจนผู้ดูแลผู้สูงอายุที่มีเพศแตกต่างกัน ดังนั้น แนวคิดส่วมสาธารณะแบบไร้เพศจึงอาจเป็นส่วนหนึ่งในการตอบสนองกลุ่มผู้ใช้งานที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งนี้ ยังเกิดการปฏิบัติขึ้นจริงในหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา เนเธอร์แลนด์ แคนาดา ญี่ปุ่น และไต้หวัน โดยอาจมีเป้าประสงค์ที่ต่างกัน เช่น การสนับสนุนและการเข้าใจในเพศสภาวะ (Gender Visibility) และการลดความแออัด

อย่างไรก็ตาม อาจไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่า ส่วมสาธารณะแบบไร้เพศเริ่มต้นที่ใด และเมื่อไร แต่เริ่มเป็นที่รู้จักในช่วง ค.ศ. 2000 จากการเริ่มใช้งานในโรงเรียนบริเวณเมืองสต็อกพอร์ต ณ สหราชอาณาจักร โดยกระทรวงศึกษาธิการและทักษะ (the Department for Education and Skills) เนื่องจากเห็นว่าเป็นส่วนช่วยในการลดการกลั่นแกล้งในโรงเรียนได้ ซึ่งต่อมาใน ค.ศ. 2013 จึงขยายไปยังเมืองอื่น ๆ แต่มักจะอยู่ในพื้นที่โรงเรียนและมหาวิทยาลัย (Interfix, 2017) ซึ่งเริ่มขยายไปยังพื้นที่อื่น ๆ ในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ตาม ในประเทศที่ไม่รองรับกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศตามกฎหมายและนโยบายหรือแนวคิดทางการเมืองของรัฐ ก็อาจปรับใช้แนวคิดส่วมไร้เพศเพื่อการดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน ที่เริ่มต้นใน ค.ศ. 2013 จากการใช้งานที่สวนสาธารณะในเมืองเซี่ยงไฮ้ เพื่ออำนวยความสะดวกและลดความแออัดจากการสร้างเป็นห้องส่วมที่สาม ซึ่งต่อมามีการออกภาครัฐก็เข้ามาผลักดัน จากการเปลี่ยนป้ายสู่การเปลี่ยนโครงสร้างในส่วมสาธารณะที่ทำให้มีส่วมสาธารณะแบบไร้เพศกว่า 30 แห่ง ซึ่งช่วยลดความแออัดของส่วมสาธารณะหญิง ทั้งนี้ พบว่าร้อยละ 50 เห็นด้วย เพราะเป็นทรัพยากรสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ แต่ยังคงมีความกังวลเรื่องความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวจากความแตกต่างทางเพศถึงร้อยละ 30 (Wanxia, 2016)

แนวคิดส่วมไร้เพศในหลายประเทศต่างมีเป้าประสงค์ที่ต่างกัน อันสะท้อนถึงทัศนคติและวัฒนธรรมของแต่ละสังคม อย่างไรก็ตาม มักมีการโต้แย้งถึงข้อกังวลต่าง ๆ เช่น ความเป็นส่วนตัว และความปลอดภัย ในขณะที่ประเทศที่ยอมรับความหลากหลายทางเพศก็จะกังวลในประเด็นอื่น เช่น ความไม่พร้อมของโครงสร้างพื้นฐานและงบประมาณ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า “แนวคิดส่วมไร้เพศ” จำเป็นต้องศึกษาผ่านบริบทพื้นที่ก่อนจะนำมาปรับใช้ โดยส่วมสาธารณะแบบไร้เพศในทวีปเอเชียมักเป็นความต้องการของรัฐในการลดความแออัดของพื้นที่การท่องเที่ยว เช่น บริเวณสวนสาธารณะในประเทศจีน และบริเวณอาคารสำหรับการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก (2020) ในประเทศญี่ปุ่น ดังนั้น จึงควรศึกษาผ่านบริบทการท่องเที่ยว เนื่องจากความพยายามของรัฐในการผลักดันการท่องเที่ยวและลักษณะทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคมที่ใกล้เคียงกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางการออกแบบและข้อเสนอแนะ

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ (Attitude)

ทัศนคติ (Attitude) เป็นตัวชี้วัดว่า บุคคลคิดและรู้สึกอย่างไรต่อสิ่งรอบข้าง (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2533) ซึ่งอาจเป็นผลรวมของฐานความเชื่อและการประเมินสื่อนำโน้มในการกระทำ (พัชรา ตันติประภา, 2553, น. 56-57) โดยมุ่งเน้นในการศึกษา “องค์ประกอบของทัศนคติ และลักษณะของทัศนคติ” เนื่องด้วยมนุษย์มีทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จากการรับรู้ข้อมูลความรู้สึกที่แยกจากกันไม่ได้ (ณัฐฐา วิจิตรลัญจกร และ อริสสา สะอาดนัก, 2561)

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

บทความนี้ เป็นการศึกษาแบบประเภผสมผสาน (Mixed Methods Research) ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ดังนี้

3.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น เชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ คือ ประชากรชาวไทย อายุ 18 ปีขึ้นไป ตามฐานข้อมูลระบบสถิติทางการทะเบียน สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง พ.ศ. 2566 โดยมีจำนวนอยู่ที่ 53,342,567 คน แล้วจึงคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง ด้วยสูตรทาโร ยามาเน (Taro Yamane) ซึ่งได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน เพื่อการวิเคราะห์ผลด้วยการใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ทั้งนี้ จะเก็บข้อมูลจำนวนมากกว่า 400 ชุด เพื่อป้องกันการเบี่ยงเบนมาตรฐาน

กลุ่มตัวอย่างที่เชิงคุณภาพ คือ ผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) โดยจะเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ภาครัฐ และภาคประชาชน ดังนี้ (1) ภาครัฐหรือหน่วยงานรัฐต่าง ๆ ในฐานะผู้ออกแบบนโยบายสาธารณะและแนวทางที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นการเลือกตัวอย่างตามข้อมูลที่ปรากฏ (Emergent Sampling) ตามเอกสารมาตรฐานท้องถิ่นสาธารณะ เพื่อการทอ้งเที่ยวระดับสากล (กระทรวงการทอ้งเที่ยวและกีฬา, กรมการทอ้งเที่ยว, สำนักพัฒนาบริการทอ้งเที่ยว, 2557) ที่กล่าวถึงห้องส้วมผู้มีความหลากหลายทางเพศ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ผู้ดูแล ส่งเสริม และสนับสนุนการยกระดับคุณภาพ ของส้วมสาธารณะ กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย และนักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการพิเศษ หรือนักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ หรือนักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข และนักพัฒนาการทอ้งเที่ยวชำนาญการ หรือนักพัฒนาการทอ้งเที่ยวปฏิบัติการจากสำนักพัฒนาการทอ้งเที่ยว กรมการทอ้งเที่ยว กระทรวงการทอ้งเที่ยวและกีฬา จำนวน 1 คน (2) ภาคประชาชนในฐานะผู้ใช้งาน โดยคัดเลือกตามสัดส่วนจากผลแบบสอบถาม รวมถึงกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศที่คาดการณ์ว่าจะเป็นผู้ใช้งานหลัก เพื่อเข้าร่วมการสัมภาษณ์

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

แบบสอบถามออนไลน์ปลายปิด ที่ให้เลือกตอบมาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ (Likert's Scale) แล้วนำมาคำนวณหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อวัดค่าทัศนคติ (กฤษณ์ลี รื่นรัมย์,

2551, น. 122-124) โดยจะนำเสนอข้อมูลจากการสรุปข้อมูลแบบสอบถามข้างต้น มาใช้ประกอบการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสีย ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเสนอแนะแนวทางการสร้างและออกแบบส้วมสาธารณะแบบไร้เพศในบริบทสังคมไทย

3.3 การนำเสนอข้อมูล

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผลแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างแล้ว จะนำมาวิเคราะห์และนำเสนอเชิงพรรณนา (Descriptive) เพื่อแสดงถึงทัศนคติของคนในสังคมไทยต่อส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ ตลอดจนนำเสนอแนะแนวทางการสร้างและการออกแบบส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ ในบริบทสังคมไทย

4. ผลการวิจัย

4.1 ผลการวิจัยข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่าง หรือข้อมูลเชิงประชากรศาสตร์ ซึ่งเก็บข้อมูล อายุ เพศ ศาสนา ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 1

ตารางแสดงอายุของกลุ่มตัวอย่าง

อายุ	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
18-29	412	86.4
30-44	49	10.3
45-59	16	3.4
60 ปีขึ้นไป	0	0
รวม	477	100

ตารางที่ 2

ตารางแสดงเพศของกลุ่มตัวอย่าง

เพศ	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
หญิง (Female)	306	64.2
ชาย (Male)	40	8.4
ผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+)	126	26.4
ไม่ต้องการระบุ	5	1
รวม	477	100

ตารางที่ 3

ตารางแสดงศาสนาของกลุ่มตัวอย่าง

ศาสนา	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
พุทธ	354	74.2
คริสต์	21	4.4
อิสลาม	3	0.6
ไม่นับถือศาสนา	96	20.1
ไม่ระบุ	3	0.6
รวม	477	100

ตารางที่ 4

ตารางแสดงระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง

ระดับการศึกษา	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
มัธยมศึกษา	9	1.9
ปริญญาตรี	379	79.5
ปริญญาโท	89	18.7
ปริญญาเอก	0	0
รวม	477	100

ตารางที่ 5

ตารางแสดงอาชีพของกลุ่มตัวอย่าง

อาชีพ	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
นักเรียน หรือนักศึกษา	130	27.3
ข้าราชการ	25	5.2
พนักงานอัตราจ้างภาครัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ	40	8.4
พนักงานบริษัทภาคเอกชน หรือวิสาหกิจเพื่อสังคม	146	30.6
พนักงานรับจ้างอิสระ (Freelancer)	74	15.5
ธุรกิจส่วนตัว	54	11.3
ลูกจ้างประจำ	6	1.3
ค้าขาย	1	0.2
ว่างงาน	1	0.2
รวม	477	100

ตารางที่ 6

ตารางแสดงรายได้ต่อเดือนของกลุ่มตัวอย่าง

รายได้ต่อเดือน	จำนวนคำตอบ	ร้อยละ
ต่ำกว่า 15,000 บาท	74	15.5
15,000 บาท - 25,000 บาท	194	40.7
25,001 บาท - 35,000 บาท	93	19.5
35,001 บาท - 45,000 บาท	67	14
45,001 บาท - 55,000 บาท	10	2.1
55,001 บาท - 65,000 บาท	9	1.9
65,001 บาท - 75,000 บาท	12	2.5
75,001 บาท ขึ้นไป	18	3.8
รวม	477	100

เมื่อจำแนกและเรียงลำดับข้อมูลเชิงประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่ตอบแบบสอบถาม คือ เพศหญิง อายุ 18-29 ปี นับถือศาสนาพุทธ มีระดับการศึกษาปริญญาตรี และประกอบอาชีพพนักงานบริษัทภาคเอกชน หรือวิสาหกิจเพื่อสังคม โดยมีช่วงรายได้อยู่ที่ 15,000 บาท - 25,000 บาท

4.2 ผลการวิจัยปัจจัยด้านกายภาพของสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อการออกแบบสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 7

ตารางแสดงผลค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยด้านกายภาพ

ลำดับ	คำถามปัจจัยด้านกายภาพ ของสิ่งแวดล้อมไทย ที่ส่งผลต่อ การออกแบบสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ	$\bar{x}$	S.D.	ผลสรุป
1	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมในไทย มีความสะอาด ถูกสุขลักษณะ และอยู่ในสภาพที่ใช้งานได้จริง?	2.98	1.05	ไม่แน่ใจ
2	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมในไทย มีน้ำสะอาด และ กระจายชำระอย่างเพียงพอ?	2.51	1.09	ไม่เห็นด้วย
3	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมในไทย มีสุขภัณฑ์ เช่น อ่างล้างหน้า และโถส้วม ที่สะอาด?	2.67	1.08	ไม่แน่ใจ
4	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมในไทย มีการระบายอากาศ และสิ่งปฏิกูลที่ดี ไม่ส่งกลิ่นเหม็นให้กับพื้นที่โดยรอบ?	2.42	1.08	ไม่เห็นด้วย

ตารางที่ 7

ตารางแสดงผลค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยด้านกายภาพ (ต่อ)

ลำดับ	คำถามปัจจัยด้านกายภาพ	$\bar{x}$	S.D.	ผลสรุป
	ของส้วมสาธารณะไทย ที่ส่งผลต่อการออกแบบส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ			
5	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าส้วมสาธารณะในไทย มีจำนวนเพียงพอในการรองรับผู้ใช้บริการ?	2.99	1.16	ไม่แน่ใจ
6	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าส้วมสาธารณะในไทย มีสุขภัณฑ์ เช่น อ่างล้างหน้า และโถส้วม ที่สามารถใช้งานได้จริง?	3.14	1.09	ไม่แน่ใจ
7	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าส้วมสาธารณะในไทย มีความพร้อมต่อการใช้งานตลอดเวลา?	2.90	1.17	ไม่แน่ใจ
8	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าส้วมสาธารณะในไทย มีมาตรการด้านความปลอดภัยเพียงพอ?	2.44	1.02	ไม่เห็นด้วย
9	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าส้วมสาธารณะในไทย จัดตั้งในพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย ไม่อยู่ในที่ลับตาและเปลี่ยว?	3.06	1.02	ไม่แน่ใจ
10	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าส้วมสาธารณะในไทย มีแสงสว่าง และสามารถมองเห็นบริเวณโดยรอบได้?	3.02	1.11	ไม่แน่ใจ
11	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ กับการจำแนกประเภทของส้วมสาธารณะในไทย ได้แก่ ห้องส้วมหญิง ห้องส้วมชาย และห้องส้วมผู้พิการ?	4.04	0.98	เห็นด้วย
12	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าส้วมสาธารณะในไทย ควรออกแบบให้แก่กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ?	3.92	1.02	เห็นด้วย
รวม		3.01	1.07	ไม่แน่ใจ

จากตารางที่ 7 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ไม่แน่ใจต่อบริการด้านกายภาพของส้วมสาธารณะไทย ที่ส่งผลต่อการออกแบบส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.01 เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ความไม่เห็นด้วยเป็นผลจากความกังวลด้านความสะอาดจากปัจจัยเชิงกายภาพ ได้แก่ การระบายอากาศ และสิ่งปฏิกูลที่ตี ไม่ส่งกลิ่นเหม็นให้กับพื้นที่โดยรอบที่มีความไม่เห็นด้วย ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดถึง 2.42 เมื่อวิเคราะห์ปัจจัยอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น “ความสะอาดของสุขภัณฑ์” “ความพร้อมของส้วมสาธารณะในการใช้งานตลอดเวลา” และ “การมีมาตรการด้านความปลอดภัยเพียงพอ” พบว่าประเด็นที่ข้องเกี่ยวกับเกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะระดับประเทศ (HAS; Health, Accessibility, Safety) มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่า 3.00

4.2 ผลการวิจัยปัจจัยด้านความหลากหลายทางเพศ ต่อการออกแบบสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 8

ตารางแสดงผลค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยด้านความหลากหลายทางเพศ

ลำดับ	คำถามปัจจัยด้านความหลากหลายทางเพศ ต่อการออกแบบสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ	$\bar{x}$	S.D.	ผลสรุป
1	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ หากออกแบบสิ่งแวดล้อมให้มีพื้นที่ใช้สอยร่วมกัน ระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย เช่น อ่างล้างมือ กระบอก และที่นั่งร่อ?	3.14	1.29	ไม่แน่ใจ
2	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อม ควรออกแบบให้ทุกเพศสามารถใช้งานร่วมกันได้?	2.86	1.30	ไม่แน่ใจ
3	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ สามารถอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมแบบแยกเพศ?	3.83	1.10	เห็นด้วย
4	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ ควรออกแบบให้แตกต่างจากสิ่งแวดล้อมแบบแยกเพศอย่างชัดเจน เช่น การใช้สี และสัญลักษณ์บนป้าย?	3.88	1.09	เห็นด้วย
5	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ ควรออกแบบให้พื้นผิวมีความด้าน หรือไม่มีเงากระทบ?	4.17	1.01	เห็นด้วย
6	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ ควรออกแบบให้มีผนังกันระหว่างห้องมืดชิด ระหว่างเพดาน และพื้นห้องส้วม?	4.24	0.97	เห็นด้วย
7	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ ควรออกแบบให้ไม่มีประตูห้องส้วม แต่มีประตูแบ่งระหว่างห้องส้วมโถนั่ง และห้องส้วมโถยืน?	3.21	1.25	ไม่แน่ใจ
8	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าการมีสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ ก่อให้เกิดความกังวลด้านความสะอาด?	3.45	1.28	ไม่แน่ใจ
9	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าการมีสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ ทำให้ท่านกังวลเกี่ยวกับความปลอดภัยของผู้ใช้งาน?	3.88	1.07	เห็นด้วย
10	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าการมีสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ ทำให้ท่านกังวลเกี่ยวกับความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้งาน?	3.66	1.17	เห็นด้วย
11	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าการมีสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ ทำให้ท่านรู้สึกไม่สบายใจในการใช้สิ่งแวดล้อมร่วมกับผู้ที่มีเพศสรีระ (Sex) และเพศสภาพ (Gender) แตกต่างจากตนเอง?	3.06	1.30	ไม่แน่ใจ
12	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ ควรออกแบบตามความต้องการเชิงกายภาพของผู้ใช้งานที่หลากหลาย?	4.30	0.71	เห็นด้วย
13	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ สามารถทดแทนห้องส้วมแบบแยกเพศได้ ในกรณีที่ไม่มีจำนวนไม่เพียงพอ?	3.99	0.95	เห็นด้วย
รวม		3.67	1.12	เห็นด้วย

จากตารางที่ 8 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยต่อปัจจัยด้านความหลากหลายทางเพศต่อการออกแบบสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.67 เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ปัจจัยที่เห็นด้วยมากที่สุด คือ สิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ ควรออกแบบตามความต้องการเชิงกายภาพของผู้ใช้งานที่หลากหลาย ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงถึง 4.30 อีกทั้งยังพบลักษณะเชิงกายภาพที่ต้องการ คือ การออกแบบให้มีกำแพงกันระหว่างห้องมิดชิด ระหว่างเพดานและพื้นห้องส้วม จากค่าเฉลี่ย 4.24 เช่นเดียวกับ ปัจจัยที่ไม่แน่ใจมากที่สุด ที่สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับความเป็นส่วนตัว และความปลอดภัย ได้แก่ สิ่งแวดล้อมควรออกแบบให้ทุกเพศสามารถใช้งานร่วมกันได้ จากค่าเฉลี่ย 2.42

4.3 ผลการวิจัยปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม และการรับรู้ ต่อการนำสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศมาใช้งาน มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 9

ตารางแสดงผลค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม และการรับรู้

ลำดับ	คำถามปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม และการรับรู้	$\bar{X}$	S.D.	ผลสรุป
ต่อการนำสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศมาใช้งาน				
1	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าการนำสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศมาใช้งาน ควรเป็นการตกลงร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการศึกษา และภาคประชาชน?	4.53	0.72	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าไม่จำเป็นต้องมีสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ เพราะสังคมไทยอนุญาตให้ใช้ส้วมตามเพศสรีระและเพศสภาพของผู้ใช้งานอยู่แล้ว?	3.21	1.16	ไม่แน่ใจ
3	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสังคมไทยมีความพร้อมต่อการนำสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศมาใช้งาน?	2.96	1.03	ไม่แน่ใจ
4	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าควรมีการให้การศึกษาด้านเพศสภาพ และ สิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ ก่อนนำมาใช้ในสังคมไทย?	4.50	0.68	เห็นด้วย
5	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ ส่งผลต่อการยอมรับความหลากหลายทางเพศของคนไทย?	3.73	1.15	เห็นด้วย
6	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ สามารถสร้าง การรับรู้ด้านความหลากหลายทางเพศในวงกว้างได้?	3.91	0.98	เห็นด้วย
7	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ เป็นเครื่องมือ ในการส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ?	3.88	1.05	เห็นด้วย
8	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ เป็นเครื่องมือ ในการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว?	3.36	1.10	ไม่แน่ใจ
9	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ สามารถดึงดูด นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ?	3.49	1.13	ไม่แน่ใจ
10	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ว่าสิ่งแวดล้อมแบบไร้เพศ มีผลต่อการตัดสินใจของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต่อต้านความหลากหลายทางเพศ?	3.63	1.06	เห็นด้วย
รวม		3.72	1.01	เห็นด้วย

จากตารางที่ 9 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วย ต่อปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรมและการรับรู้ต่อการนำส้วมสาธารณะแบบไร้เพศมาใช้งาน โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.72 เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ปัจจัยที่เห็นด้วยมากที่สุด คือ การนำส้วมสาธารณะแบบไร้เพศมาใช้งาน ควรเป็นการตกลงร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการศึกษา และภาคประชาชน โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.53 ทั้งนี้ ควรให้การศึกษาด้านเพศสภาพ และส้วมสาธารณะแบบไร้เพศก่อนนำมาใช้ จากค่าเฉลี่ย 4.50 ซึ่งสอดคล้องกับปัจจัยที่ไม่แน่ใจที่สุด คือ สังคมไทยมีความพร้อมต่อการนำส้วมสาธารณะแบบไร้เพศมาใช้งาน โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.96

ผลการวิจัยเชิงปริมาณ แสดงให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้ คือ เพศหญิง อายุ 18-29 ปี นัศศาศาสนาพุทธ โดยมีระดับการศึกษาปริญญาตรี และประกอบอาชีพพนักงานบริษัทภาคเอกชน หรือวิสาหกิจเพื่อสังคม และมีช่วงรายได้อยู่ที่ 15,000 บาท - 25,000 บาท ซึ่งมีความเห็นด้วยต่อการนำส้วมสาธารณะแบบไร้เพศมาใช้งานในบริบทของประเทศไทย จากการเห็นด้วยในปัจจัยความหลากหลายทางเพศ (ค่าเฉลี่ย 3.67) และปัจจัยการรับรู้ด้านสังคมวัฒนธรรมและการรับรู้ (ค่าเฉลี่ย 3.72) อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างก็ยังคงมีความกังวลต่อปัจจัยเชิงกายภาพ (ค่าเฉลี่ย 3.01) โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับความสะอาด ความปลอดภัย และความเป็นส่วนตัว ซึ่งล้วนมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่า 3.00

ทั้งนี้ จากการรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามออนไลน์ ทั้ง 4 ส่วน เพื่อศึกษาทัศนคติของคนในสังคมไทยที่มีต่อส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 18-29 ปี เป็นเพศหญิง นัศศาศาสนาพุทธ การศึกษาปริญญาตรี และประกอบอาชีพพนักงานบริษัทภาคเอกชน หรือวิสาหกิจเพื่อสังคม และมีช่วงรายได้อยู่ที่ 15,000 บาท - 25,000 บาท ที่มีความไม่มั่นใจต่อแนวคิดส้วมไร้เพศ จากความลังเลในการยอมรับ และการเลือกใช้งานส้วมไร้เพศ โดยเฉพาะในมิติของปัจจัยเชิงกายภาพ จากปัญหาด้านความสะอาดและความปลอดภัยของส้วมสาธารณะโดยรวม แต่กลับเห็นด้วยต่อแนวทางการออกแบบที่คำนึงถึงความหลากหลายทางเพศ และการส่งเสริมการรับรู้เชิงสังคม ซึ่งชี้ให้เห็นถึงทิศทางการพัฒนาเชิงบวกของทัศนคติสังคมไทยต่อความหลากหลายทางเพศ และการสร้างการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะอย่างเท่าเทียม แต่ต้องสร้างความเข้าใจและความเชื่อมั่นจากการสนับสนุนของทุกภาคส่วน เพื่อให้แนวคิดส้วมไร้เพศเกิดขึ้นจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

4.4 ผลการวิจัยทัศนคติของภาครัฐต่อส้วมสาธารณะแบบไร้เพศจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมีรายละเอียด ดังนี้

จากการสัมภาษณ์หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 หน่วยงาน ตามเอกสารมาตรฐานห้องน้ำสาธารณะเพื่อการท่องเที่ยวระดับสากล (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, กรมการท่องเที่ยว, สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว, 2557) ที่มีแนวทางใกล้เคียงกับแนวคิดส้วมไร้เพศ ซึ่งพบว่า ภาครัฐมีทัศนคติต่อส้วมไร้เพศในบริบทสังคมไทย ในลักษณะของการเห็นด้วยอย่างมีเงื่อนไข (Conditional Acceptance) จากความพยายามในการส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมทางเพศ และความเท่าเทียมในการเข้าถึงสุขอนามัยของคนในสังคมไทย

ทั้งนี้ ปัจจัยที่มีการเน้นย้ำเป็นสำคัญ คือ ปัจจัยด้านกายภาพ ได้แก่ ความสะอาด (Health) ความเพียงพอ (Accessibility) และความปลอดภัย (Safety) หรือเกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะระดับ

ประเทศ (HAS) ซึ่งล้วนเป็นประเด็นสำคัญที่จำเป็นต้องต่อส้วมสาธารณะทุกรูปแบบ เนื่องจากมีผลโดยตรงต่อประสบการณ์และสุขอนามัย โดยเสนอให้การออกแบบส้วมสาธารณะแบบไร้เพศต้องคำนึงถึงความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวเป็นหลัก เช่น ฉากกั้นที่สูงกว่าปกติ พื้นผิวที่ไม่สะท้อนแสง และกลอนประตูห้องส้วมที่แข็งแรง ตลอดจนการบริหารจัดการที่รัดกุม เช่น การติดกล้องวงจรปิดเฉพาะจุด และการเพิ่มความถี่ของการทำความสะอาด ทั้งนี้ ยังเสนอให้จัดประเภทห้องส้วมเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ห้องส้วมชาย ห้องส้วมหญิง ห้องส้วมผู้พิการ และห้องส้วมแบบไร้เพศ เพื่อสร้างความมั่นใจ และลดความกังวลของผู้ใช้งาน หรืออาจรวมส้วมผู้พิการและส้วมไร้เพศเป็นห้องส้วมที่สาม เพื่อรองรับผู้ใช้งานที่มีความหลากหลายทางร่างกายและเพศ ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินการของภาครัฐอย่างห้องน้ำเพื่อคนทั้งมวล (Toilet for All) ที่มุ่งสร้างพื้นที่สุขอนามัยสำหรับทุกคน

อย่างไรก็ตาม ได้เน้นย้ำถึงข้อจำกัดในการนำส้วมไร้เพศมาใช้งานจริงในบริบทสังคมไทย เนื่องจากสังคมไทยมีค่านิยมที่ยึดถือบทบาททางเพศอย่างชัดเจน และให้ความสำคัญต่อความเป็นพื้นที่ส่วนตัว โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ และในพื้นที่ที่มีความเข้มข้นทางศาสนา เช่น ชุมชนชาวมุสลิม เนื่องจากอาจมีข้อจำกัดทางศาสนาในการใช้พื้นที่ร่วมกันของเพศต่าง ๆ ดังนั้น จึงเสนอให้ดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป ผ่านการจัดทำส้วมสาธารณะแบบไร้เพศในพื้นที่นำร่องในเขตเมืองหรือพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีความพร้อมและมีความหลากหลายทางเพศสูง เช่น ถนนข้าวสาร สีลม หรือพญา รวมถึงสถานที่ราชการ ห้างสรรพสินค้า สนามบิน และจุดพักรถ เพื่อสร้างความคุ้นชินให้สังคมก่อนขยายผลในวงกว้าง อีกทั้งยังเสนอให้เริ่มต้นจากการติดป้ายอนุญาตการใช้ห้องน้ำแบบไร้เพศ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศเข้าถึงบริการสุขอนามัยโดยไม่กระทบต่อคนกลุ่มอื่น ๆ

ทั้งนี้ การดำเนินการควรอยู่ภายใต้การประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการศึกษา และภาคประชาชน โดยภาครัฐทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดนโยบายและมาตรฐานกลาง รวมถึงจัดระบบรับรอง เพื่อจูงใจภาคเอกชนในการร่วมพัฒนา ขณะที่ภาคเอกชนควรลงทุนปรับปรุงพื้นที่ของตนเองให้เหมาะสม และภาคการศึกษาและภาคประชาชนควรมีบทบาทในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักรู้ในสังคม เพื่อให้การนำส้วมสาธารณะแบบไร้เพศมาใช้งานเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป จึงอาจสรุปได้ว่า การนำส้วมไร้เพศมาใช้ในบริบทไทยควรเป็นการเปลี่ยนผ่านแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยมุ่งเน้นการออกแบบที่ตอบโจทย์ความปลอดภัย และความสะอาด เพื่อความสบายใจของผู้ใช้งานทุกเพศ

4.5 ผลการศึกษาทัศนคติของกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามหลัก ต่อส้วมสาธารณะแบบไร้เพศจากการสัมภาษณ์เชิงลึก มีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามหลัก หรือบุคคลที่มีคุณสมบัติตรงตามส่วนมากของผู้ที่ทำแบบสอบถาม ได้แก่ เพศหญิง นับถือศาสนาพุทธ โดยมีระดับการศึกษาปริญญาตรี และประกอบอาชีพพนักงานบริษัท ภาคเอกชน หรือวิสาหกิจเพื่อสังคม และมีช่วงรายได้อยู่ที่ 15,000 บาท - 25,000 บาท ซึ่งจะทำการคัดเลือกแบบสุ่มลูกโซ่ (Snowball Sampling) โดยพบว่ามีความเห็นด้วยต่อผลการศึกษาเชิงปริมาณ และมีทัศนคติต่อส้วมไร้เพศในบริบทสังคมไทย ในลักษณะของการเห็นด้วยอย่างมีเงื่อนไข (Conditional Acceptance) จากความพยายามในการส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมทางเพศ และความเท่าเทียมในการเข้าถึง

สุขอนามัยของคนในสังคมไทย แต่กังวลเรื่องปัจจัยเชิงกายภาพด้านความสะอาดและความปลอดภัย ที่ผู้หญิงมีความเสี่ยงต่อการได้รับผลกระทบเชิงลบสูงกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ แม้ว่าตามปกติแล้ว สังคมไทย ไม่ได้บังคับการใช้งานตามเพศกำเนิด (Biological Sex) แต่เปิดโอกาสให้ใช้งานตามเพศสภาพ (Gender) แต่ความกังวลดังกล่าวเป็นเพราะการอาจต้องมาใช้งานร่วมกับผู้ชาย เนื่องจากผู้หญิงสามารถติดเชื้อไวรัส เอชพีวี (HPV) ได้ง่ายจากการใช้ส้วมสาธารณะที่อาจเป็นผลมาจากการใช้งานที่ไม่สะอาดของผู้ชาย นอกจากนี้ ยังกังวลถึงความปลอดภัยที่ต้องใช้งานร่วมกับผู้ชาย จากการถูกคุกคามทางเพศที่อาจเกิดขึ้นได้ หากพื้นที่ขาดมาตรการออกแบบที่เหมาะสมและระบบการดูแลที่เข้มงวด ซึ่งอาจทำให้ห้องส้วมหญิงมีความหนาแน่นจากกลุ่มคนที่มีความแตกต่างของเพศ เช่น เพศหญิง หญิงข้ามเพศ และชายข้ามเพศ จึงเน้นย้ำถึงความสะอาด และความปลอดภัยของส้วมไร้เพศเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม ได้เสนอแนวทางการออกแบบที่ควรมุ่งเน้นความเป็นส่วนตัว และความปลอดภัย เช่น การกั้นห้องให้มีมิติชัดเจน กลอนประตูที่แน่นหนา แสงสว่างเพียงพอ รวมถึงการติดตั้งปุ่มฉุกเฉิน และระบบกล้องวงจรปิดบริเวณทางเข้าออก ตลอดจนการเสนอแนวทางการปรับใช้ ซึ่งเล็งเห็นว่า ส้วมไร้เพศ ควรถูกจัดทำในลักษณะของห้องส้วมเพิ่มเติม หรือห้องส้วมที่ 3-4 เพื่อให้เป็นทางเลือกแก่ผู้ใช้งานมากกว่า การบังคับใช้ในทุกพื้นที่ โดยอาจเริ่มดำเนินการในบางพื้นที่ที่มีการรวมตัวของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ เช่น กรุงเทพมหานคร และพัทยา เนื่องจากสังคมไทยยังยึดถือค่านิยมแบบดั้งเดิม และความเชื่อทางศาสนา แม้ว่าทัศนคติของสังคมจะเริ่มเปิดกว้างเรื่องความหลากหลายทางเพศมากขึ้น แต่การใช้งานส้วม ยังคงเป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อน

ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า การนำส้วมไร้เพศมาใช้ในบริบทไทยควรเป็นการเปลี่ยนผ่านแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยเน้นการออกแบบที่ตอบโจทย์ความปลอดภัย ความสะอาด และความสบายใจของผู้ใช้งานทุกเพศ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศกับการเคารพต่อโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมไทย ที่อาจทำได้หากดำเนินการในรูปแบบของพื้นที่ทางเลือก ในพื้นที่นำร่อง โดยควบคู่กับการปรับปรุงมาตรฐานส้วมสาธารณะให้สะอาดและปลอดภัย ตลอดจนมีมาตรฐาน ทั้งนี้ควรเป็น การดำเนินการร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการศึกษา และภาคประชาชน ที่ภาครัฐควรเป็นผู้กำหนดนโยบายและมาตรฐานกลาง ภาคการศึกษาทำหน้าที่สร้างความเข้าใจต่อประเด็นเพศสภาพ โดยภาคเอกชนและภาคประชาชนเป็นผู้ขับเคลื่อนในเชิงปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการยอมรับและการใช้งานจริง

4.6 ผลการศึกษาทัศนคติของกลุ่มผู้คาดว่าจะเป็นผู้ใช้งานหลักต่อส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก มีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มผู้คาดว่าจะเป็นผู้ใช้งานหลักหรือบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+ Individuals) ซึ่งจะทำการคัดเลือกแบบโควตา ผ่านตัวแทนอัตลักษณ์ทางเพศ ตามตัวอักษรที่ใช้ในการเรียกกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ที่มีลักษณะทางประชากรศาสตร์ตรงกับกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามหลัก ยกเว้นเพศและอาชีพ โดยพบว่า มีความเห็นด้วยต่อผลการศึกษาเชิงปริมาณ และมีทัศนคติต่อส้วมไร้เพศในบริบทสังคมไทย ในลักษณะของการเห็นด้วยอย่างมีเงื่อนไข (Conditional Acceptance) จากความพยายามในการส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมทางเพศ และความเท่าเทียมในการเข้าถึงสุขอนามัย แต่ยังคงกังวลใน

ปัจจัยเชิงกายภาพ เนื่องจากสังเกตเห็นว่าการยอมรับส้วมไร้เพศ ต้องคำนึงถึงกับมาตรฐานและคุณภาพของปัจจัยเชิงกายภาพของห้องส้วม เช่น ความสะอาดและความปลอดภัย เนื่องจากหากส้วมไร้เพศถูกสร้างขึ้นโดยไม่แก้ไขปัญหาก็หรือปรับปรุงมาตรฐานของส้วมแยกเพศที่มีอยู่เดิม ก็อาจมีแนวโน้มที่จะเกิดทัศนคติเชิงลบต่อส้วมไร้เพศได้เช่นกัน ทั้งนี้ หากนำส้วมไร้เพศมาใช้งานจริง อาจต้องเน้นย้ำเรื่องของการออกแบบที่ให้เป็นส่วนตัวและความปลอดภัย

ในการออกแบบ ควรให้มีความสอดคล้องกับมาตรฐานสาธารณสุขทั่วไป พร้อมเพิ่มเติมมาตรการป้องกัน เช่น การมีช่องว่างน้อยของผนัง พื้นผิวไม่สะท้อนแสงมาก กลอนประตูแน่นหนา และมีระบบส่องสว่างเพียงพอ แต่ในพื้นที่ส่วนนอกหรือทางเข้า และอ่างล้างมือ ควรจัดให้มีความโปร่ง เพื่อสร้างการมองเห็น หรือการช่วยกันเป็นหูเป็นตาของผู้ใช้งาน รวมถึงการจัดเวรเจ้าหน้าที่ทำความสะอาดเพื่อเฝ้าระวังพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ พร้อมทั้งเสนอให้เป็นห้องส้วมที่ 4 แยกจากห้องนำผู้พิการ เพื่อไม่ให้กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศถูกตีความว่าเป็นผู้พิการ แต่ปรับให้ผู้พิการและผู้สูงอายุสามารถใช้งานร่วมได้ เพราะกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศเอง ก็มีผู้พิการและผู้สูงอายุพร้อมเสนอให้ใช้โถสุขภัณฑ์แบบนั่งรูปแบบเดียว เนื่องจากมีความเพียงพอต่อการใช้งานทุกรูปแบบ และให้เป็นส่วนตัวมากกว่า อย่างไรก็ตาม ได้มีการแสดงความเห็นว่า แม้จะออกแบบอย่างรัดกุม ก็อาจไม่สามารถป้องกันอาชญากรรมทางเพศได้ทั้งหมด เนื่องจากการกระทำส่วนบุคคล ดังนั้น จึงควรจัดการประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น กฎหมาย และพฤติกรรมศาสตร์ ทั้งนี้ การนำแนวคิดส้วมไร้เพศมาใช้ในลักษณะของการเป็นตัวเลือกเพิ่มเติม อาจดีกว่าการยุบห้องส้วมแบบแยกเพศ เนื่องจากการลดความกังวลในการใช้งาน ตลอดจนการป้องกันการประเินหรือการเลือกปฏิบัติกับบุคคลบนฐานของลักษณะทางเพศ (Gender Profiling)

นอกจากนี้ ยังชี้ให้เห็นถึงปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมและค่านิยมที่มีผลต่อการยอมรับ เนื่องจากสังคมไทยยังมีแนวคิดอนุรักษนิยมที่ทำให้การใช้งานส้วมร่วมกันของทุกเพศอาจถูกตั้งคำถามหรือเกิดความไม่สบายใจ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางอายุและศาสนา ซึ่งยึดถือค่านิยมดั้งเดิม ดังนั้น อาจต้องเริ่มจากการจัดทำในพื้นที่นำร่องที่มีความพร้อมสูง เช่น เขตที่มีความหนาแน่นของผู้มีความหลากหลายทางเพศ หรือพื้นที่ที่จัดกิจกรรมไพรด์ (Pride Event) เพื่อเก็บข้อมูลและข้อเสนอแนะก่อนขยายสู่พื้นที่อื่น ๆ โดยต้องอาศัยความร่วมมือ ซึ่งควรดำเนินการในลักษณะของวงจรรณโยบายสาธารณะ (Public Policy Process/Public Policy Cycle) จากการกำหนดประเด็นปัญหาและหน้าที่ของแต่ละภาคส่วนให้ชัดเจน โดยจะต้องเห็นถึงปัญหาร่วมกัน ซึ่งภาครัฐจะต้องเป็นผู้กำหนดนโยบายมาตรฐานกลาง จัดงบประมาณและปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ภาคประชาชนหรือชุมชนควรที่จะทดลองใช้งานพร้อมให้ข้อเสนอแนะและมีจิตสำนึกในการใช้งานพื้นที่ ส่วนภาคการศึกษาควรศึกษาข้อมูลการใช้ของภาคประชาชนและเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวข้อง และภาคเอกชนเป็นผู้สนับสนุนด้านพื้นที่และบุคลากร แต่อาจต้องระวังว่าจะกลายเป็นเพียงแค่การสนับสนุนทางตลาด ทั้งนี้ เสนอให้เพิ่มภาคการสื่อสารหรือสื่อ ซึ่งจะเป็นเสมือนผู้นำเสนอให้เกิดการรับรู้ และส่งเสริมการสร้างทัศนคติที่เปิดกว้าง โดยอาจสรุปได้ว่า ส้วมไร้เพศสามารถส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศได้ จากการส่งเสริมการเข้าถึงสุขอนามัยอย่างเป็นธรรม หากออกแบบ

และปรับใช้เป็นทางเลือกเสริมควบคู่กับส่วมแบบแยกเพศ และดำเนินงานในพื้นที่นำร่องที่มีความพร้อมสูง พร้อมการปรับมาตรการและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการให้ความรู้แก่ประชาชน

5. อภิปรายผล

จากผลการศึกษาทัศนคติของคนไทยที่มีต่อส่วมสาธารณะแบบไร้เพศ ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พบว่า กลุ่มตัวอย่างยอมรับแบบมีเงื่อนไข (Conditional Acceptance) ซึ่งสะท้อนความซับซ้อนระหว่างแนวคิดความเท่าเทียมทางเพศกับความกังวลเชิงกายภาพ และสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะผลการศึกษาเชิงปริมาณ ที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่แน่ใจต่อมาตรฐานส่วมสาธารณะไทยในปัจจุบันเชิงกายภาพ โดยเฉพาะด้านความสะอาดและปลอดภัย ที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่า 3.00 ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพของกลุ่มผู้หญิงที่มีความกังวลถึงความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวในการใช้งานส่วมสาธารณะแบบไร้เพศ

การให้ความสำคัญดังกล่าวของกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้หญิง แสดงให้เห็นถึงแนวทางการออกแบบส่วมสาธารณะแบบไร้เพศในเชิงกายภาพให้มุ่งเน้นไปที่การสร้างความปลอดภัยและความปลอดภัยเป็นหลัก อันอาจเป็นเพราะผู้หญิงมีระดับความกังวลต่อการสัมผัสเชื้อโรคและสิ่งสกปรกในส่วมสาธารณะสูงกว่าผู้ชายอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งมีสาเหตุทั้งจากการรับรู้ความเสี่ยงทางสุขภาพ และจากบรรทัดฐานทางสังคมที่ปลูกฝังให้ผู้หญิงต้องรักษาความสะอาดร่างกายมากเป็นพิเศษ ซึ่งสะท้อนถึงบทบาททางเพศ ที่สร้างภาระความรับผิดชอบทางด้านสุขอนามัยสาธารณะให้กับผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย (Eriksson et al., 2022)

ทั้งนี้ ผู้หญิงแสดงความกังวลถึงเหตุผลด้านสุขภาพ เนื่องจากผู้หญิงสามารถติดเชื้อไวรัสเอชพีวี (HPV) รวมถึงโรคอื่นๆ จากการสัมผัส หรือการใช้งานร่วมกันได้ของคนต่างเพศ โดยเฉพาะบริเวณผารองนั่งหรือขอบโถสุขภัณฑ์ที่เปื้อนปัสสาวะ ซึ่งมีแนวโน้มจากการที่ผู้ชายยืนปัสสาวะ โดยไม่ยกผารองนั่งซึ่งจะมีผลกระทบต่อสุขภาพของผู้หญิงในระยะยาว (Palmer et al., 2019) ด้วยเหตุนี้ จึงควรออกแบบพื้นที่ส่วมสาธารณะให้สามารถทำความสะอาดได้ง่ายและไม่สะสมคราบสกปรก เช่น พื้นผิวที่เรียบและไม่ดูดซับน้ำ รวมถึงการติดตั้งอุปกรณ์สุขภัณฑ์ไร้สัมผัส (Touchless) เช่น ก๊อกน้ำและโถสุขภัณฑ์ที่ใช้เซนเซอร์ (Sensor) เพื่อลดการแพร่เชื้อ และระบบระบายอากาศที่ดี ทั้งนี้ ควรมีการทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอในบริเวณที่มีการใช้งานหรือสัมผัสร่วมกัน เช่น ที่กดชำระ และก๊อกน้ำ โดยเฉพาะผารองนั่ง เนื่องจากอาจปนเปื้อนเชื้อโรคได้ ดังนั้นจึงควรมีอุปกรณ์ช่วยทำความสะอาด เช่น น้ำยาทำความสะอาดภายในห้องส่วมเพื่อลดความเสี่ยงต่อการติดเชื้อโรค (โรงพยาบาลศิริราชปิยมหาราณูญ์, ฝ่ายพัฒนาคุณภาพ, หน่วยงานควบคุมและป้องกันการติดเชื้อ, 2566) ขณะเดียวกัน กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศยังเน้นย้ำความเป็นส่วนตัว อันอาจเป็นผลมาจากความกังวลต่อการถูกคุกคามทั้งวาจาและกายภาพจากห้องส่วมแบบแยกเพศที่ตอกย้ำบรรทัดฐานความไม่สอดคล้องทางร่างกาย (Body Dysphoria) และแหล่งการเลือกปฏิบัติ (Structural Exclusion) (Herman, 2013)

จากการศึกษาถึงความกังวลต่อปัจจัยด้านกายภาพ พบว่าแนวทางการสร้างความสะอาดและปลอดภัยนั้นมีอยู่แล้ว ในการกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐอย่างเกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะระดับประเทศ (HAS) อย่างไรก็ตาม แนวทางดังกล่าวสามารถพัฒนาได้ ดังนี้

(1) ความสะอาด

มาตรฐานสุขอนามัยสูง (High Sanitation Standard) คือ การทำความสะอาด และสุขาภิบาลที่สม่ำเสมอ และอุปกรณ์ทำความสะอาดพื้นที่ที่ต้องสัมผัสร่วมกัน เช่น น้ำยาทำความสะอาดฟารองนั่งของโถสุขภัณฑ์

(2) ความปลอดภัย

- ห้องส้วมปิดมิดชิด (Fully-enclosed Cubicles) คือ ห้องส้วมภายในที่มีผนังและประตูปิดที่สูงกว่าปกติ เพื่อลดมุมมองจากภายนอกและเพิ่มความเป็นส่วนตัว ซึ่งช่วยลดความเสี่ยงจากการถูกคุกคามหรือสอดส่อง

- พื้นที่ส่วนกลางโปร่ง (Visible Common Area) คือ พื้นที่ภายนอกห้องส้วม เช่น บริเวณล้างมือหรือโถงทางเข้าที่จัดพื้นที่ให้เปิดโล่ง และจัดแสงสว่างอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างการเฝ้าระวังตามธรรมชาติ

- ระบบความปลอดภัยอย่างไม่ละเมิดความเป็นส่วนตัว (Non-intrusive Safety System) คือ ปุ่มฉุกเฉินเฉพาะพื้นที่หรือภายในห้องส้วม และเวรเจ้าหน้าที่ทำความสะอาดอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความมั่นใจในการใช้งาน

(3) ความเป็นส่วนตัว

โถสุขภัณฑ์แบบเดี่ยว (Single Sitting Toilet) หรือโถสุขภัณฑ์แบบนั่ง เพราะสามารถสร้างความเป็นส่วนตัว และครอบคลุมต่อผู้ใช้งานได้มากกว่า

ทั้งนี้ จากการศึกษาเพิ่มเติม พบว่า แนวทางการออกแบบที่ให้ความสำคัญกับการมองเห็น (Visibility) สอดคล้องกับแนวทางการออกแบบพื้นที่สาธารณะในระดับสากล เนื่องจากจะเป็นการนำไปสู่กระบวนการสายตาช่วยเฝ้าระวัง (Eyes On the Street) ที่ช่วยเพิ่มความรู้สึกปลอดภัยได้อย่างมีนัยสำคัญจากการเปิดพื้นที่ที่สามารถสังเกตการณ์ได้ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความมั่นใจ (Sarmiento & Sekenwa, 2024) และอีกส่วนหนึ่งที่จะมีส่วนช่วยในการสร้างความรู้สึกปลอดภัย คือ การส่องสว่าง (Lighting) เพราะเมื่อแสงไม่เพียงพอ จะส่งผลให้การใช้งานลดลงอย่างมีนัยสำคัญจากความไม่สบายใจที่ควรออกแบบการส่องสว่างจากมุมมองของเพศภาวะต่าง ๆ (Gender-Sensitive Lighting) เนื่องด้วยการส่องแสงสว่างอย่างเข้าใจในพฤติกรรมการใช้งาน จะทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยในพื้นที่สาธารณะ (Belitardo, 2023)

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเพิ่มเติมพบว่า การติดตั้งกล้องวงจรปิด (Closed Circuit Television; CCTV) อาจไม่ใช่ประเด็นที่เหมาะสมในพื้นที่ส้วมสาธารณะ เพราะแม้ว่ากล้องวงจรปิดในพื้นที่สาธารณะช่วยในการป้องกันเหตุอาชญากรรมและการสืบสวนคดี เช่น ลดเหตุวินาศกรรม หรือพฤติกรรมก่อความเดือดร้อนในบางจุดที่เป็นทางผ่านทางเข้า-ออกของห้องส้วม แต่แนวทางดังกล่าวก็ทำให้เล็งเห็นถึงปัญหาความเป็นส่วนตัวระหว่างการใช้งาน ในกรณีของขอบเขตการติดตั้งที่จะขึ้นอยู่กับเจ้าของพื้นที่ (Honess & Charman, 1992) ดังนั้น แนวทางที่อาจเหมาะสมกว่า เพื่อการสร้างความปลอดภัยคือ

การจัดเวรเจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ เนื่องจากจะเป็นการมีเจ้าหน้าที่ประจำพื้นที่ ซึ่งเปรียบเสมือน “การเฝ้าระวังอย่างเป็นธรรมชาติ” (Natural Surveillance) และการบำรุงรักษาพื้นที่ (Maintenance) ที่มีผลลดอาชญากรรมและลดความรู้สึกกลัวในพื้นที่สาธารณะจากการที่ผู้กระทำความผิดจะรับรู้ว่าตนเองถูกสังเกตการณ์ แม้ว่าจะไม่ถูกสังเกตการณ์ก็ตาม ซึ่งทำให้โอกาสในการก่ออาชญากรรมน้อยลงเนื่องจากมีศักยภาพในการแทรกแซง จับกุม และช่วยเหลือที่สูงกว่ารูปแบบการเฝ้าระวังแบบระบบ (Formal Surveillance) หรือการใช้กล้องวงจรปิดและการลาดตระเวนของตำรวจ ซึ่งการเฝ้าระวังอย่างเป็นธรรมชาติเป็นกลยุทธ์การป้องกันอาชญากรรมที่ได้รับการยอมรับมายาวนาน (Cozens & Love, 2015)

ทั้งนี้ จากการศึกษาเชิงลึกพบว่า ทั้งภาครัฐและภาคประชาชนต่างเห็นพ้องว่า นอกจากการพัฒนาเชิงกายภาพแล้ว ควรมีการพัฒนาเชิงนโยบายควบคู่กันไป โดยควรพัฒนาเชิงนโยบายในการนำส้วมสาธารณะแบบไร้เพศมาใช้ในประเทศไทย และการสร้างความเข้าใจต่อแนวคิดส้วมไร้เพศ ดังนั้นจึงควรมีการพัฒนาเชิงนโยบาย หรือการจัดการซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างปัจจัยด้านความหลากหลายทางเพศ และปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม และการรับรู้ เนื่องด้วยส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ ไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพ แต่เป็นพื้นที่ทางการเมืองและวัฒนธรรม หรือสิ่งบ่งชี้ถึงระดับทางอารยธรรมของสังคม และจากการผลแบบสอบถามรายข้อ พบว่า ประเด็นที่มีความเห็นด้วยมากที่สุดในการศึกษาคครั้งนี้ คือ การนำส้วมสาธารณะแบบไร้เพศมาใช้งาน ควรเป็นการตกลงร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการศึกษา และภาคประชาชน ซึ่งเป็นการดำเนินงานตามแนวคิดการประสานความร่วมมือจตุภาคี (Quadruple Helix Model) แนวทางดังกล่าว จะช่วยเพิ่มความสามารถในการพัฒนาและการยอมรับนวัตกรรม เพราะภาคการศึกษามีบทบาทในการสร้างองค์ความรู้ ภาครัฐมีหน้าที่กำหนดนโยบายและกฎหมาย ภาคเอกชนมีบทบาทด้านการจัดการทรัพยากรและการเงิน และภาคประชาชนมีบทบาทในการสะท้อนความต้องการและข้อกังวล (Carayannis et al, 2012)

นอกจากนี้ ยังพบประเด็นที่ควรให้ความสำคัญ คือ การคำนึงถึงความต้องการ ความรู้สึก และวิธีการใช้งานของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ เนื่องจากส้วมไร้เพศอาจเป็นกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ เป็นกลุ่มผู้ใช้หลัก ทว่าส้วมสาธารณะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นการออกแบบที่ยึดประสบการณ์ของบุคคลรักต่างเพศ (Heterosexual) เป็นที่ตั้ง และมองข้ามวิถีชีวิตของผู้มีความหลากหลายทางเพศ อันส่งผลให้ส้วมสาธารณะกลายเป็นแบบแยกเพศ ที่มีได้ออกแบบเพื่อตอบสนองการใช้งานของทุกกลุ่ม แม้ว่า สังคมไทยในปัจจุบันอาจอนุญาตให้บุคคลข้ามเพศ และกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศกลุ่มอื่น ๆ สามารถใช้งานห้องส้วมแบบแยกเพศได้ตามความสะดวกใจ แต่ในทางปฏิบัติกลับเป็นการมองข้ามความไม่ปลอดภัยที่ปรากฏขึ้นจริง เช่น การแอบถ่าย และความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิงและกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งส่งผลทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ปฏิเสธการใช้ห้องส้วมในพื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะเวลากลางคืน ที่นำไปสู่ปัญหาทางสุขภาพซึ่งเป็นผลข้างเคียง อย่างไรก็ตาม ลักษณะดังกล่าวอาจนำไปสู่ความไม่พึงพอใจเช่นกัน เนื่องจากสังคมไทยให้ความสำคัญกับบทบาททางเพศ และยังให้ความสำคัญกับพื้นที่ส่วนตัว ซึ่งสอดคล้องกับชุดความคิดอนุรักษนิยมในสังคมไทยที่มีอยู่มาก และอาจสอดคล้องกับช่วงอายุ เพราะสังคมไทยที่กำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) จึงอาจต้องให้ผู้หญิงมีส่วนร่วม

ในการออกแบบนโยบาย เนื่องด้วยผู้หญิงจะเป็นกระบอกเสียงให้แก่เด็กและผู้สูงอายุจากค่านิยมของสังคมในอดีตที่บีบบังคับ ซึ่งจะเปรียบเสมือนการออกแบบนโยบายด้วยแนวคิดอารยสถาปัตย์จากการนับรวมเรื่องเพศภาวะ และสังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) (จิรัชญา ชัยชุมชน, 2565)

ทั้งนี้ อีกหนึ่งปัจจัยที่มีความเสี่ยงต่อการยอมรับ คือ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และศาสนา เช่น ศาสนาอิสลาม หรือในพื้นที่ชุมชนชาวมุสลิมที่อาจมีข้อจำกัด เนื่องด้วยข้อปฏิบัติด้านศาสนาและค่านิยมที่มีความแตกต่างของบทบาททางเพศอย่างชัดเจน สู่การปฏิเสธร่วมสาธารณะแบบไร้เพศ นอกจากนี้ ยังมีอคติทางเพศในสังคมต่อกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ดังนั้นทุกภาคส่วนจึงควรสร้างร่วมสาธารณะแบบไร้เพศในลักษณะทางเลือก เพื่อการนำแนวคิดร่วมไร้เพศมาปรับใช้ในบริบทของสังคมไทย ดังรายละเอียดนี้

(1) ปัจจัยด้านความหลากหลายทางเพศ

- พื้นที่ที่เป็นกลางทางเพศ (Gender-Neutral Presentation) คือ การจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ไม่แบ่งแยกหรือชี้แนะทางเพศ โดยมีป้ายบอกที่ชัดเจน

- การส่งเสริมกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศให้มีส่วนร่วมในการออกแบบ (LGBTQIA+ Co-design Participation) คือ กระบวนการออกแบบที่เปิดให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศเป็นผู้ร่วมให้ข้อมูลหลักเพื่อถ่ายทอดความต้องการเฉพาะ และเพื่อให้การออกแบบตอบโจทย์เชิงประสบการณ์

- การส่งเสริมผู้หญิงมีส่วนร่วมในการออกแบบนโยบาย และมาตรฐานความปลอดภัย (Women's Safety-Informed Policy Participation) เนื่องจากผู้หญิงมีความเสี่ยงสูงกว่า เนื่องจากความเชื่อทางสังคมและแนวคิดที่มีต่อผู้หญิง ซึ่งทำให้เป็นเหยื่อความรุนแรง รวมถึงกลุ่มเปราะบางอื่น ๆ เช่นกัน

(2) ปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม และการรับรู้

- พื้นที่นำร่อง (Pilot Implementation Sites) คือ การสร้างในพื้นที่ที่มีความพร้อม ทั้งด้านทรัพยากรและการยอมรับความหลากหลายทางเพศ เพื่อสร้างตัวอย่างและประเมินผลการดำเนินการก่อนการขยายสู่พื้นที่อื่น ๆ

- พื้นที่ทางเลือก (Alternatives Areas) คือ การสร้างเป็นห้องส่วนตัว ซึ่งจะเป็นการเพิ่มทางเลือกเพื่อลดแรงปะทะของสังคมจากการไม่บังคับให้ใช้งาน

- การสนับสนุนร่วมจากหลายภาคส่วน (Multi-sectoral Collaboration) คือ การทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการศึกษา และชุมชน เพื่อสร้างแนวทางการดำเนินการสู่ความยั่งยืน

การนำแนวคิดร่วมไร้เพศมาใช้ในบริบทของสังคมไทยจะต้องดำเนินการควบคู่กันทั้งเชิงนโยบาย (Policy) และการปฏิบัติ (Implementation) เพื่อสร้างการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยมีผู้หญิงเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินงาน ซึ่งต้องเริ่มต้นจากการแก้ไขเชิงกายภาพที่จะนำไปสู่การยอมรับที่ยั่งยืน เพราะร่วมสาธารณะแบบไร้เพศเป็นปริภูมิสาธารณะ (Public Sphere) ที่สะท้อนถึงความเท่าเทียมและการรวมไว้ซึ่งความหลากหลาย (Inclusivity) ทั้งเพศ (Sex) และเพศภาวะ (Gender) อันจะทำให้ “ร่วมสาธารณะ” เป็นพื้นที่สาธารณะที่ออกแบบเพื่อทุกคน ซึ่งว่าด้วยความเท่าเทียมทางเพศ

ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม และไม่ถูกเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งอัตลักษณ์เพศ (Gender Identity)

แนวคิดส้วมไร้เพศจึงสามารถส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศในสังคมไทยได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดระดับสากลด้านการสร้างหลักประกันเรื่องน้ำและการสุขาภิบาลให้มีการจัดการอย่างยั่งยืน และพร้อมใช้สำหรับทุกคนในเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals; SDGs) ว่าด้วยการเข้าถึงสุขอนามัยที่พอเพียงและเป็นธรรม และยุติการข่มขู่ในที่โล่งโดยให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อความต้องการของผู้หญิง เด็กหญิง และกลุ่มสถานการณ์เปราะบาง (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2569)

อย่างไรก็ตาม ความพร้อมของพื้นที่ในการนำแนวคิดส้วมไร้เพศมาใช้งาน ยังสัมพันธ์กับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน การยอมรับ และเปิดกว้างต่อความแตกต่าง เจกเช่น พื้นที่ย่านสร้างสรรค์และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายในมิติต่าง ๆ รวมถึงความหลากหลายเพศ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดชนชั้นสร้างสรรค์ (Creative Class) และองค์ประกอบ “3Ts” หรือความสามารถ (Talent) เทคโนโลยี (Technology) การยอมรับความแตกต่าง (Tolerance) ในแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ของริชาร์ด ฟลอริดา ที่มองว่า ย่านที่มีดัชนี 3Ts สูง ย่อมเอื้อต่อการยอมรับนวัตกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมใหม่ได้มากกว่า (Florida, 2005) ดังนั้น การนำแนวคิดส้วมไร้เพศมาใช้ในพื้นที่ท่องเที่ยวจึงไม่เพียงตอบสนองต่อความต้องการของผู้มีความหลากหลายทางเพศเท่านั้น แต่ยังเป็นการพัฒนาบริการสาธารณะให้สอดคล้องกับโครงสร้างวัฒนธรรมร่วมสมัยของไทยอีกด้วย

ทั้งนี้ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวสามารถเป็นพื้นที่ในการปรับใช้แนวคิดส้วมไร้เพศในฐานะพื้นที่นำร่องได้ เนื่องจากส้วมสาธารณะเป็นบริการพื้นฐานที่รัฐต้องจัดหาให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง โดยหลายประเทศได้ยกระดับส้วมสาธารณะให้เป็นนโยบายระดับชาติ พร้อมกำหนดมาตรฐานด้านโครงสร้าง ความสะอาด ความปลอดภัย และการเข้าถึง เพื่อรองรับผู้ใช้บริการในพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีความต้องการที่หลากหลายที่ผลักดันโดยองค์การส้วมโลก (the World Toilet Organization; WTO) (ทัศนาวดี ไพโรจน์บริบูรณ์, 2550) แนวโน้มดังกล่าว เชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดส้วมไร้เพศทั้งมาตรฐานส้วมสาธารณะ และความหลากหลายทางเพศ ที่สอดคล้องกับความต้องการที่หลากหลายในระดับสากล รวมถึงแนวโน้มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวร่วมสมัยที่ส่งเสริมความหลากหลาย (Charlotte & Slater, 2020)

ในแหล่งท่องเที่ยวไทยก็พบแนวคิดส้วมไร้เพศเช่นกัน ในพื้นที่ศูนย์การค้า เช่น สยามเซ็นเตอร์ (Siam Center) ซึ่งเป็นศูนย์การค้าที่มีความต้องการในการเป็นศูนย์รวมชุมชน (Community) ที่ให้ความสำคัญต่อคนที่มีความหลากหลาย ทั้งเชื้อชาติ สุขภาพ และเพศ จึงนำแนวคิดส้วมไร้เพศมาปรับใช้ (“สยามพิวรรณ์ ศูนย์กลางแห่งโอกาส,” 2568) ในลักษณะของห้องส้วมแบบเดี่ยว โดยใช้สีรุ้งและป้าย “For All” และ “YOU” พร้อมสัญลักษณ์มากมายทั้งผู้ชายยืนปัสสาวะ ผู้หญิงนั่งปัสสาวะ คนครึ่งชายครึ่งหญิงสีรุ้ง ปวดปัสสาวะ บุคคลถือไม้เท้า บุคคลนั่งรถเข็น และนางเงือก ซึ่งห้องส้วมดังกล่าวมีเพียง 1 จุด และอยู่แยกจากห้องส้วมแบบแยกเพศ นอกจากนี้ พื้นที่ดังกล่าวพัฒนาจากห้องส้วมผู้พิการ อันสะท้อนข้อจำกัด

ด้านปริมาณความสามารถในการเข้าถึงที่อาจไม่เพียงพอต่อผู้ใช้งานที่หลากหลาย ทั้งผู้ชาย ผู้หญิง ผู้มีความหลากหลายทางเพศ และผู้พิการตามที่ปรากฏในป้าย ซึ่งอาจเป็นเพราะข้อจำกัดด้านงบประมาณ และพื้นที่ ตลอดจนความไม่แน่ใจต่อการยอมรับแนวคิดส้วมสาธารณะแบบไร้เพศของสังคม เนื่องด้วยเป็นแห่งแรกของประเทศไทยที่ยอมรับแนวคิดห้องส้วมดังกล่าว จึงเหมือนเป็นพื้นที่ในการทดสอบการตอบรับความหลากหลายทางเพศเพื่อประเมินปฏิกิริยาตอบรับจากสังคมเนื่องด้วยเป็นห้องส้วมสำหรับกลุ่มหลากหลาย (Diversity) แห่งแรกของประเทศไทย

ขณะเดียวกัน พบแนวคิดส้วมไร้เพศในโครงการวันแบ่งค็อก (One Bangkok) แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ (1) ห้องส้วมสำหรับทุกเพศ (All Gender) ในพื้นที่ส่วนค้าปลีก และศูนย์การประชุม (Retail) โดยใช้สัญลักษณ์คนครึ่งชายครึ่งหญิง และเลือกใช้สีเทา สีขาว และสีดำในการทำป้าย และองค์ประกอบต่าง ๆ ของห้องส้วม และ (2) ห้องส้วมไม่แบ่งเพศ (Unisex) ในพื้นที่ส่วนสำนักงาน (Workplace) โดยใช้สัญลักษณ์ผู้ชายสีฟ้า และผู้หญิงสีส้ม โดยทั้งสองรูปแบบของแนวคิดส้วมไร้เพศในโครงการวันแบ่งค็อกเป็นไปในลักษณะของการเป็นห้องส้วมเดี่ยวที่อยู่ติดกับห้องส้วมหญิง ห้องส้วมชาย และห้องส้วมผู้พิการ ทั้งนี้ การดำเนินการดังกล่าวถือว่าเป็นแนวทางที่ดี เนื่องจากการแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ของแนวคิดส้วมไร้เพศในบริบทของประเทศไทย จากการเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่อยู่ร่วมกับรูปแบบห้องส้วมเดิม นอกจากนี้ การดำเนินการตามแนวคิดส้วมไร้เพศข้างต้น มีการดำเนินการมาตั้งแต่เริ่มต้นของการเปิดโครงการ และได้ทำการประชาสัมพันธ์มากนัก สะท้อนให้เห็นการยอมรับและการทำให้ความหลากหลายทางเพศ กลายเป็นเรื่องปกติ (Normalize)

ทั้งนี้ จากผลการศึกษาและกรณีศึกษา จึงขอเสนอแนวทางการออกแบบส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ ในบริบทของสังคมไทย ผ่าน “กรอบการพัฒนา 3Ps เพื่อการสร้างส้วมสาธารณะแบบไร้เพศ” (3Ps Development Framework for Building Gender-Neutral Public Toilets) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(1) สุขภาวะสาธารณะ (Public Health) คือ ความสะอาดตามมาตรฐานเกณฑ์ระดับชาติ ที่ควรคำนึงถึงกลุ่มผู้หญิงซึ่งมีความเสี่ยงสูงกว่า

- การเพิ่มเติมน้ำยาทำความสะอาดฟารองนั่งในห้องส้วมเพื่อให้ผู้ใช้งานสามารถทำความสะอาดก่อนการใช้งานได้

- การติดป้ายในห้องน้ำ “ยกฟารองนั่ง” หรือ “ทำความสะอาดฟารองนั่งก่อนใช้งาน” เพื่อเป็นการเตือนผู้ใช้งาน และเพิ่มความสะอาด

- การเพิ่มเติมถังขยะ และกระดาษห่อผ้าอนามัย เพื่อส่งเสริมสุขอนามัยและลดการแพร่กระจายของเชื้อโรค

(2) ความเป็นส่วนตัว (Privacy) คือ กลไกลดความไม่สบายใจ และสร้างสมดุลระหว่างความหลากหลาย และความปลอดภัย

- การสร้างผนังกันห้องให้สูงและต่ำกว่าปกติ เพื่อป้องกันการแอบมอง และเพิ่มความเป็นส่วนตัวให้มากกว่าห้องส้วมแบบแยกเพศ

- การเลือกใช้วัสดุที่ไม่มีเงสะท้อน เพื่อลดช่องโหว่ที่อาจถูกใช้เพื่อแสวงหาประโยชน์ หรือ ความทรมานทางเพศ เช่น การแอบถ่ายและการมองลอด

- หลีกเลี่ยงการติดตั้งโถปัสสาวะ เพื่อลดความรู้สึกอึดอัดของผู้ใช้งานที่ไม่ได้ใช้งานโถปัสสาวะ รวมถึงลดความเสี่ยงการถูกแอบมองระหว่างใช้งาน

(3) การป้องกันความเสี่ยง (Protection) คือ ความจำเป็นต้องสร้างโครงสร้าง และระบบการป้องกัน ความเสี่ยง เพื่อเพิ่มความปลอดภัยให้กับทุกเพศ

- การออกแบบพื้นที่ใช้งานร่วมกันให้สามารถมองเห็นได้ เพื่อป้องกันจุดอับสายตาจากการช่วย เฝ้าระวังของผู้ใช้งานซึ่งช่วยเพิ่มความรู้สึกปลอดภัย

- การติดตั้งปุ่มแจ้งเหตุฉุกเฉิน เพื่อให้ผู้ใช้งานสามารถขอความช่วยเหลือได้ในทันที ในกรณี เกิดเหตุอาชญากรรมและอุบัติเหตุ ซึ่งเป็นการสร้างความมั่นใจแก่กลุ่มคนที่มีความเสี่ยงสูง

- การเพิ่มอัตราการตรวจตราของเจ้าหน้าที่ทำความสะอาด หรือเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย เพื่อช่วยลดความเสี่ยงและเหตุไม่พึงประสงค์ ซึ่งจะทำให้ได้ผลลัพธ์ในการรักษาความสะอาดควบคู่ไปด้วย

การนำแนวคิดส้วมไร้เพศมาใช้งานในบริบทอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยไม่สามารถเริ่มต้น จากการสร้างเพียงอย่างเดียว แต่ต้องคำนึงถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่กำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่าน ระหว่างความคิดอนุรักษนิยมและความเปิดกว้างต่อความหลากหลายทางเพศ โดยการจะดำเนินการตาม กรอบ 3Ps จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยด้านนโยบายเพิ่มเติม ซึ่งหากปฏิบัติตามได้อย่างครบถ้วนก็อาจทำให้เกิดการพัฒนาส้วมสาธารณะในพื้นที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้งในทางกายภาพและการบริการสู่ การเป็นจุดแข่งขันของสถานประกอบการที่กำลังแข่งขันกันอย่างสูงในระดับโลก (ทัศนาวดี ไพโรจน์บริบูรณ์, 2550)

ทั้งนี้ กรอบการพัฒนาข้างต้นมีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “ปัจจัยสภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบ ต่อความเป็นส่วนตัวของผู้ชายข้ามเพศในห้องน้ำสาธารณะตามห้างสรรพสินค้า” จากความเชื่อมโยง ของพื้นที่ในการศึกษา และผลลัพธ์ด้านการออกแบบพื้นที่ซึ่งพบว่า ทัศนคติ พฤติกรรม และความต้องการ ของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศก็แตกต่างกัน แต่ด้วยหลักการออกแบบส้วมสาธารณะในปัจจุบัน ที่ไม่ได้คำนึงถึงความหลากหลายทางเพศ จึงส่งผลเชิงลบต่อผู้ใช้งานทุกกลุ่มทั้งความเป็นส่วนตัว ความกระอักกระอ่วน และความไม่สบายใจ (ศุทธา มั่นคง, 2564) จึงควรให้ความสำคัญในการออกแบบ ตามแนวคิดอารยสถาปัตย์เพศวิภาพ (Queer Universal Design) เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการใช้งาน และเป็นแนวทางที่สามารถเกิดขึ้นจริงได้ ซึ่งอาจได้รับการยอมรับต่อสังคมวงกว้างที่อาจเป็นส่วนหนึ่ง ในการช่วยพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและสถานประกอบการต่าง ๆ จากการมีองค์ประกอบเชิง โครงสร้างที่ตอบโจทย์การส่งเสริมสุขภาวะที่ดีและประสบการณ์ที่ดีระหว่างการท่องเที่ยว อันจะเป็น ประโยชน์เพื่อการพัฒนาพื้นที่ให้มีความยั่งยืนจากการปรับตัวตามพลวัตของสังคมที่นับรวมเรื่อง ความแตกต่างและหลากหลาย ทั้งทางเพศภาวะ สังคม วัฒนธรรม และแนวคิด ที่อาจกลายเป็นหนึ่งใน แนวทางที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและทัศนคติของสังคมสู่การยอมรับความหลากหลายทางเพศ อย่างเป็นปกติ ในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง/References

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, กรมการท่องเที่ยว, สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว. (2557). มาตรฐานห้องน้ำสาธารณะเพื่อการท่องเที่ยวระดับสากล. <https://kb.psu.ac.th/server/api/core/bitstreams/9f9e866c-f317-4005-803c-66cee92cd7d9/content>
- กรมอนามัย, สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม. (2565). คู่มือนักบริหารสุขา. <https://publictoilet.anamai.moph.go.th/knowledge/viewcontent/3>
- กฤษณ์ ธีรณมย์. (2551). การวิจัยการตลาด (พิมพ์ครั้งที่ 6). โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิรัชญา ชัยชุมขุน. (21 เมษายน 2565). เมืองที่ทำคนกว่าครึ่งหล่นหายไป เมื่อเรื่องเพศไม่ถูกใช้ในการออกแบบ กทม. The MATTER. <https://thematter.co/bkk65/bkk65-article/interview-bunwara/172945>
- จุฬารัตน์ ป่าหวาย. (1 มิถุนายน 2566). Urban gender: เมืองไม่จำกัดเพศ. The Urbanis by UDDC. <https://theurbanis.com/public-realm/01/06/2023/14323>
- โซเชี่ยลลภกสนัน "ห้องน้ำไม่แบ่งเพศ" เป็นไปได้ไหมในสังคมไทย. (10 กรกฎาคม 2567). ไทยรัฐออนไลน์. <https://www.thairath.co.th/news/society/2799707>
- ณัฐฐา วิจิตรลัญจกร และ อริสสา สะอาดนัก. (2561). ทศนคติของผู้บริโภคเขตกรุงเทพมหานครที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการตัดสินใจใช้บริการตลาดนัดคอนเทนเนอร์. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์, 2(1), 15-32. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/saujournalssh/article/view/172301>
- ทัศนาวดี ไพโรจน์บริบูรณ์. (2550). มาตรฐาน "ส้วมสาธารณะ" ปัจจัยส่งเสริมการท่องเที่ยว. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน, 3(2), 109-164. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JEM/article/view/31992>
- ปราณี หมั่นแผ้ววาริ. (2 กรกฎาคม 2566). "ห้องน้ำ-ความหลากหลายทางเพศ" ถึงเวลาพท.ราชการ-สาธารณณมีAll Gender Restroom. กรุงเทพธุรกิจ. https://www.bangkokbiznews.com/environment/1075695#google_vignette
- พริมา พุกุลานนท์. (2564). แนวทางการออกแบบพื้นที่สาธารณะเพื่อสนับสนุนความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ กรณีศึกษา: สวนหลวงสแควร์ ปทุมวัน [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พฤกัทร ทรงเที่ยง. (27 พฤษภาคม 2562). สาธารณสุขเผย ห้องน้ำหญิงควรมีเยอะกว่าห้องน้ำชาย 2 เท่า. THE STANDARD. <https://thestandard.co/women-should-have-2-times-more-toilet-than-men/>
- พัชรา ดันดีประภา. (2553). หลักการตลาด (Marketing Principles) (พิมพ์ครั้งที่ 5). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะบริหารธุรกิจ, ภาควิชาการตลาด.

- มนฤทัย ไชยวิเศษ. (2542). *ประวัติศาสตร์สังคม: สัมและเครื่องสุขภัณฑ์ในประเทศไทย (พ.ศ. 2440-2540)* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เรื่องเล่าเช้านี้. (1 มิถุนายน 2567). *แห่งแรกในไทย! โรงเรียนดังโคราช สร้างห้องน้ำส้วมให้นักเรียน LGBTQ+ ต้อนรับเดือนไพรด์*. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=AvXZF-DcEg0>
- โรงพยาบาลศิริราชปิยมหาการุณย์, ฝ่ายพัฒนาคุณภาพ, หน่วยงานควบคุมและป้องกันการติดเชื้อ. (7 พฤศจิกายน 2566). *ห้องน้ำสาธารณะ รู้ก่อนใช้ห่างไกลเชื้อโรค*. <https://www.siphphospital.com/tv/news/article/share/how-to-use-public-toilet?lang=th>
- วณัฐย์ พุฒนาถ. (26 มิถุนายน 2567). *A Price to Pee ยังจ่ายเงินเข้าห้องน้ำไหม ไอเดียเปลี่ยนฉี่เป็นทอง ยุคโรมันสู่อิสรภาพการปลดทุกข์ที่อเมริกา*. Capital. <https://capitalread.co/a-price-to-pee/>
- ศุทธา มั่นคง. (2564). *ปัจจัยสภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อความเป็นส่วนตัวของผู้ชายข้ามเพศ ในห้องน้ำสาธารณะตามห้างสรรพสินค้า*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ. DSpace at Bangkok University. <http://dspace.bu.ac.th/jspui/handle/123456789/4966>
- ศุทธา มั่นคง, ธนธร กิตติกันต์, และอันธิกา สวัสดิ์ศรี. (2564). *ปัจจัยสภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อความเป็นส่วนตัวของผู้ชายข้ามเพศในห้องน้ำสาธารณะตามห้างสรรพสินค้า*. วารสารวิชาการสถาบันพัฒนศึกษาศาสตร์. 73, 59-72. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/AJA/article/view/249000>
- สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. (2533). *การสื่อสารกับสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 1)*. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (14 กรกฎาคม 2559). *เป้าหมายที่ 6 สร้างหลักประกันเรื่องน้ำและการสุขาภิบาล ให้มีการจัดการอย่างยั่งยืนและมีสภาพพร้อมใช้ สำหรับทุกคน*. <https://sdgdashboard.nesdc.go.th/goal/goal-6/>
- สยามพิวรรธน์ ศูนย์กลางแห่งโอกาสที่เปิดกว้างสำหรับความหลากหลายและความเท่าเทียม. (25 มีนาคม 2568). *สำนักข่าวทูเดย์*. <https://www.workpointtoday.com/marriage-equality-day-757190-2>
- หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา. (ม.ป.ป.). *วิจัยภูมิ: สุขอนามัยของสงฆ์แห่งเมืองกำแพงเพชร*. กรมศิลปากร. สืบค้นเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2569, จาก <https://www.finearts.go.th/nlt-korat/view/22729-วิจัยภูมิ>
- อรรถภูมิ อองกุลนะ. (6 มีนาคม 2560). *สุขา for all ขอที่ยืน...ให้เธอ*. กรุงเทพธุรกิจ. <https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/743687>
- Amnesty International Thailand. (ม.ป.ป.). *สิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2568, จาก <https://www.amnesty.or.th/our-work/lgbt/>
- Like a Kid. (16 มิถุนายน 2561). *ห้องน้ำเสมอภาค...Universal Design ที่ขยายจักรวาลหัวใจ*. <https://likeakidd.com/2018/06/16/all-gender-toilet/>
- Putnark, V. (13 มิถุนายน 2564). *ถ้าห้องน้ำไม่แบ่งชายหญิง ประวัติศาสตร์ย่อและคำชวนสถาปนิกร่วมใช้งานออกแบบแก้ไข*. City Cracker. <https://citycracker.co/intangible-city/the-history-of-unisex-toilets/>

- sUKHA THESIS. (10 กรกฎาคม 2568). ผ่านมาแล้วกว่า 3 ปี มาๆ เราลองมาโหวตกันใหม่อีกสักครั้งว่าห้องน้ำแบบไหนที่คุณคิดว่า “ตอบโจทย์สภาพสังคม ณ ปัจจุบัน มากที่สุด”. Facebook. <https://www.facebook.com/share/p/1AzzsNWobS/>
- THAIPUBLICA. (17 มกราคม 2561). ห้องน้ำกับความเท่าเทียมทางเพศในพื้นที่สาธารณะ. <https://thaipublica.org/2018/01/landscape-architecture-and-sustainability04>
- Belitardo, A. (2023, March 31). *The importance of gender-sensitive public lighting*. Archdaily. <https://www.archdaily.com/998329/the-importance-of-gender-sensitive-public-lighting>
- Carayannis, E., Barth, T., & Campbell, D. (2012). The Quintuple Helix innovation model: Global warming as a challenge and driver for innovation. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 1, Article 2. <https://doi.org/10.1186/2192-5372-1-2>
- Carter, W. B. (2018). Sexism in the “Bathroom Debates” How Bathrooms Really Became Separated by Sex. *Yale Law & Policy Review*, 37(1), 227-290. <https://yalelawandpolicy.org/sexism-bathroom-debates-how-bathrooms-really-became-separated-sex>
- Charlotte, J., & Slater, J. (2020). The toilet debate: Stalling trans possibilities and defending ‘women’s protected spaces’. *The Sociological Review*, 68(4), 834-851. <https://doi.org/10.1177/0038026120934697>
- Cozens, P., & Love, T. (2015). A review and current status of crime prevention through environmental design (CPTED). *Journal of Planning Literature*, 30(4), 393-412. <https://doi.org/10.1177/0885412215595440>
- Eriksson, K., Dickins, T. E., & Strimling, P. (2022). Global sex differences in hygiene norms and their relation to sex equality. *PLOS Global Public Health*, 2(6), Article e0000591. <https://doi.org/10.1371/journal.pgph.0000591>
- Farajollahzadeh, S., & Hu, M. (2021). Potty parity: Process flexibility via unisex restroom. *SSRN Electronic Journal*, Article 3914880. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3914880>
- Florida, R. J. (2005). *Cities and the creative class*. Routledge.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from a prison notebook*. Lawrence & Wishart.
- Herman, J. L. (2013). *Gendered restrooms and minority stress: The public regulation of gender and its impact on transgender people’s lives*. The Williams Institute, UCLA School of Law.
- Honess, T., & Charman, E. (1992). *Closed circuit television in public places: Its acceptability and perceived effectiveness*. Police Research Group.
- Horsley, S. (2016, May 13). White House sends schools guidance on transgender access to bathrooms. *NPR*. <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2016/05/13/477896804/obama-administration-to-offer-schools-guidance-on-transgender-bathrooms>

- Huffer, L. (2009). *Mad for Foucault: Rethinking the foundations of queer theory (Gender and Culture)*. Columbia University Press.
- Interfix. (2017, September 19). The history of unisex toilets. <https://www.interfixgroup.com/resources/the-history-of-unisex-toilets/>
- LGBT Capital. (2018). *LGBT GDP, wealth & travel data 2018*. [https://www.lgbt-capital.com/docs/LGBT_GDP_&_Tourism_2018_\(ES\).pdf](https://www.lgbt-capital.com/docs/LGBT_GDP_&_Tourism_2018_(ES).pdf)
- Myers, M., & Crockett, J. (2012). Manifesto for queer universal design. *SQS: Journal of Queer Studies in Finland*, 6(1-2), 58-64. <https://journal.fi/sqs/article/view/50853>
- Palmer, M. H., Wu, J. M., Marquez, C. S., Rupp, B., Conover, M. M., & Newman, D. K. (2019). "A secret club": Focus groups about women's toileting behaviors. *BMC Women's Health*, 19, Article 44. <https://doi.org/10.1186/s12905-019-0740-3>
- Sarmiento, A. E. V., & Sekenwa, S. (2024). Perception to design: Shaping safer public spaces for women. In *2nd Ybl Conference on the Built Environment: Book of abstracts* (p. 64). Óbuda University.
- Wanxia, L. (2016, November 19). *China gives unisex loos warm reception*. Asia Times. <https://asiatimes.com/2016/11/unisex-public-toilets-china-get-warm-reception>
- World Tourism Organization. (2012). *Global report on LGBT tourism* (AM Reports: Volume three). <https://doi.org/10.18111/9789284414581>